

ՀՀ ԿՐԹՈՒ ԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒ ԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒ ԹՅՈՒՆ

**Խ ԱՐԿԱՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՄԱՆԿԱԿԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼ ՍԱՐԱՆ**

ԴԱԿԹՅԱՆ ՍՈՒ ՍԱՆՆԱ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒ ՄԻ

**ԲԻՈԷԹԿԱՅԻ ՀԻՄՆԱԽԱԴԻՐՆԵՐԻ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ
ՎԵՐԼՈՒԾՈՒ ԹՅՈՒՆԸ**

Թ.00.01- «Տե ս ա կ ա ն փ ի լ ի ս ո փ ա յ ու լ թ յ ու ն ,
տր ա մ ա ք ա ն ու լ թ յ ու ն ,
գ ի տ ու լ թ յ ա ն փ ի լ ի ս ո փ ա յ ու լ թ յ ու ն » մ ա ս ն ա գ ի տ ու լ թ յ ա մ ք
փ ի լ ի ս ո փ ա յ ա կ ա ն գ ի տ ու լ թ յ ու ն ն ե թ ի դ ո կ տ ո թ ի գ ի տ ա կ ա ն
ա ս տ ի ճ ա ն ի հ ա յ ց մ ա ն ա տ ե ն ա փ տ ու լ թ յ ա ն

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

Երևան – 2016

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴԻՄԱՒՈՍՆԵՐ՝

- դոկտոր, փիլիսոփայական գիտություններ
ՄԻՐՈՒՄՅԱՆ Ռիմա Արտավազդի
- դոկտոր, փիլիսոփայական գիտություններ
ՀԱԿՈԲՅԱՆ Իդարմիտրիի
- դոկտոր, փիլիսոփայական գիտություններ
ՔԱԱՇՅԱՆ Արմեն Լորիսի

ՍՈՍՉՍԱՐ ԿԱՆԱԿԵՊՈՒԹՅՈՒՆ՝

ՀՀԳԱԱ Գիտակրթական միջազգային կենտրոն

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2016թ. հունիսի 28-ին ժամը 13⁰⁰-ին Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում գործող ԲՈՅ-ի հոգեբանության և փիլիսոփայության 064 մասնագիտական խորհրդի նիստում:

Հասցեն՝ 0010, ք. Երևան, Տիգրան Մեծի 17

Ատենախոսությունը կարելի է ծանոթանալ Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2016թ. մայիսի 27-ին:

Մասնագիտական խորհրդի
գիտական քարտուղար
հոգեբ. գիտ. դոկտոր

Կամո Երեմի Վարդանյան

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒ ԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒ Ր ԲՆՈՒ ԹԱԳԻՐԸ

Թեմայի արդիականությունը: Ուսումնասիրվող թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է մի շարք գործոններով: Նախ՝ գիտական առաջընթացը մարդկությունը հարստացրել է նոր գիտելիքներով և տեխնոլոգիաներով: Միևնույն ժամանակ հարուցել է մարդու կյանքին, առողջությանը և բարօրությանը սպառնացող բազմաթիվ ռիսկեր և վտանգներ, որոնք հրատապ են դարձրել գիտության և գիտնականի պատասխանատվության բարձրացման հիմնախնդիրը: Առաջին անգամ գիտնականների և գիտության պատասխանատվության հիմնահարցը շեշտադրվել է Ռասել-Էյնշտեյնի 1955 թվականի հայտնի հուշագրի մեջ: Այն դարձավ Պագուռոջյան շարժման մանիֆեստը, որի գաղափարները այնուհետև արտացոլվեցին «Ջոնմի ակումբի» զեկուլյցներում, ինչպես նաև տարբեր հասարակական շարժումների ուղերձներում:

Երկրորդ, բազմաթիվ են այն պատճառները, որոնք գիտության հումանիզացման, գիտնականի պատասխանատվության խնդրաշարը դուրս բերեցին փիլիսոփայական բանավեճերի առաջավոր գիծ: Դրանցից մեկն այն փաստի գիտակցումն է, որ մարդու բարօրությունը, ոչ թե գիտական գիտելիքի զարգացումը պետք է լինի բնագիտության, մասնավորապես՝ կենսաբժշկագիտության զարգացման գլխավոր ազդակը և շարժիչը: Յենց գիտական իմացության հումանիզացման, բնագիտական և հումանիտար արժեքների միջև հավասարակշռության հաստատման ուղիների որոնմանն է ուղղված 20-րդ դարի կեսերին ձևավորված բիոէթիկան: Բիոէթիկան բնավչի սահմանափակվում գիտության հումանիզացման, գիտության և գիտնականի պատասխանատվության բարձրացման վերաբերյալ դեկլարատիվ հայտարարություններով, այլ անդրադառնում է սերնդագոյացման և գենային թերապիայի, ներառյալ գենոմային հետազոտությունների, ինչպես նաև կյանքի և մահվան սահմանային իրավիճակների և այլ հիմնահարցերի քննական վերլուծությանը:

Երրորդ, բիոէթիկան փորձում է միագումարել իր մեջ բնագիտական և սոցիալ-հումանիտար գիտելիքները, ձևավորել կյանքի և մարդու նկատմամբ բարոյական վերաբերմունքի առանձնահատուկ եղանակ, ինչով բնութագրվում է նրա էթիկական ասպեկտը:

Չորրորդ, բիոէթիկայի հիմնահարցերն ակտիվորեն քննարկվել և քննարկվում են ոչ միայն գիտական, այլ և լայն հասարակայնության շրջանակներում: Կենսաբժշկական բարձր տեխնոլոգիաների կիրառման անհրաժեշտությունը հրամայաբար պահանջում է ակտիվացնել երկխոսությունը գիտական հանրության և քաղաքացիական հասարակության միջև:

Դա անհրաժեշտ է ինչպես գիտության նկատմամբ հասարակության վստահության ամրապնդման, այնպես էլ՝ գիտական նվաճումների պրակտիկ կիրառման, դրանց վերաբերյալ բարոյապես հիմնավորված որոշումների ընդունման համար:

Հինգերորդ, բիոէթիկական թեմատիկայի հրատապության մյուս կարևոր գործոնը հետխորհրդային հասարակությունն ենթադրյալ կենսաբժշկական գիտության և առողջապահության ոլորտում առաջացած նոր հիմնախնդիրներն են: Հետխորհրդային հասարակությունն ենթադրյալ ճայաստանում, ստեղծվել է խիստ անբարենպաստ ոցիակական \$ոն, որը կապված է բժշկության առևտրայնացման, մտածողության, ժամանակակից բժշկության մեջ շուկայական կողմնորոշման տարրերի ու ժեղացման և հասարակական կանքի ընդհանուր ապակայունացման միտումների աճի հետ:

Խնդրո առարկայի ուսումնասիրության արդիականությունը պայմանավորված է նաև բժշկության, կենսաբանության և այլ գիտակարգերում էմփրիկ փորձարարական նյութերի առատության և դրանց փիլիսոփայական ընդհանրացման խիստ անբավարար մակարդակով:

Պայմանավորված է նաև բիոէթիկական հայեցակարգերի համակարգայնացման, ինչպես նաև բիոէթիկական հիմնախնդիրների լուծման ուղիների փիլիսոփայական ուսումնասիրման անհրաժեշտությունը:

Վերջապես, բիոէթիկայի՝ որպես միջգիտակարգային ուսումնասիրության ոլորտի հետագա զարգացումը նշանակալի չափով կախված է գլոբալ գործունեությունից, առանձնապես տեղեկատվական ցանցերից և տեխնոլոգիաներից: Առողջապահության անվտանգության տեղեկատվական ասպեկտների բիոէթիկական ուսումնասիրության արդիականությունը բխում է դրանց փիլիսոփայական իմաստավորման, ինչպես նաև կենսաբժշկական նորագույն տեխնոլոգիաների ոլորտի արդյունավետ կառավարման ուղիների մշակման մակարդակից:

Հետազոտական թեմայի մշակվածություն և աստիճանը

Արտասահմանում բիոէթիկային վերաբերող գրականությունը հարուստ է, բազմալեզու, բազմառեսակ: Սակայն բիոէթիկայի և փիլիսոփայության առնչությունները վերաբերյալ հանդիարում ենք հատուկ նշանակալի: Տակով բիոէթիկա գիտակարգի, նրա տիրույթի մեջ մտնող հիմնախնդիրների գիտական մշակվածությունը ընդհանուր գնահատականը, հարկ է առանձնացնել մի խումբ աշխատանքներ,

որոնց հեղինակները ձևակերպել և ուսումնասիրել են բիոէթիկայի հիմնախնդիրները:

Առաջին խումբը ներկայացնում են, նախևառաջ, Վ.Ռ.Պոտտերի, Ա. Յելեգերսի, Տ.Վ. Ռայխի, Խ. Յոնասի, Դ. Գրասիայի և ուրիշների ախտանքները [Potter V.R., 1971; Хёсле В., 1994; Райх В., 1997; Potter V.R., 1988; Грация Д., 1989; Вильгельм Райх, 1997; Ганс Ионас, 1998; Хабермас Ю., 2002; Поттер Ван Ранселер, 2002; Beauchamp T.L., 2003; Грация Д., 2003; Tsai D., 2005; Engelhardt T.H., Jr., 2006; Swindell J.S., 2007; Режим доступа: <http://jme.bmj.com/cgi/content/full/31/3/159>; Энгельгардт Х.Т., 2008; Энгельгардт Х.Т., 2008]:

Բիոէթիկայի խնդրաշարը նոր հնչողություներ է ստանում նաև հայտնի փիլիսոփաներ Մ. Ֆոլկոյի, Ֆ. Ֆոլկոյամայի և Յոն. Յաբերմասի ախտանքներում [Хабермас Ю., 1992; Фуко М., 1998; Фукуяма Ф., 2008]:

Դեռևս Վ.Ռ. Պոտտերն է առաջինը ներմուծել «բիոէթիկա» հասկացությունը. գիտությունն, որն իր մեջ կոչված է միավորելու կենսաբանական գիտելիքները և համամարդկային արժեքները: Առանձնահատուկ հարկ է նշել իտալացի գիտնականներ Է. Սգրեչայի և Վ. Տամբոնեի անունները, որոնք ռուսերեն լեզվով թարգմանված բիոէթիկայի վերաբերյալ առաջին հիմնարար ախտանքան հեղինակներն են [Сречча Э., Тамбоне В., 2001]:

Երկրորդ խումբը կազմում են խորհրդային և հետխորհրդային փիլիսոփաների ուսումնասիրությունները: Դրանցում առանձնանում են հատկապես Ի.Տ. Ֆրոլովի և Բ.Գ. Յուդինի ախտանքները [Фролов И.Т., 1989; Фролов И.Т.; Юдин Б.Г., 1986; Юдин Б.Г., 2003], որոնք խթանեցին բիոէթիկայի կարգավիճակին, նրա ձևավորման պատճառներին և հասարակական կյանքում բիոէթիկայի դերին նվիրված՝ Լ.Վ. Կոնովալովայի, Տ.Վ. Միշատկինայի, Ա.Պ. Օգուրցովի, Ի.Վ. Սիլոյանովայի, Պ.Դ. Տիշչենկոյի և ուրիշների հետազոտությունները [Коновалова Л.В., 1998; Огурцов П.Д., 1994; Силуянова И.В., 1997; Мишаткина Т.В., 2006; Тищенко П.Д., 2008]: Դրանցում բիոէթիկայի ծագումը և զարգացումը հիմնականում կապվում է մարդու մշակութային ախտանքի մեջ կենսատեխնոլոգիաների ակտիվ ներխուժման հիմնահարցի հետ:

Թեև մինչև 1990-ական թթ. «բիոէթիկա» եզրույթը գրեթե հայտնի չէր խորհրդային և հետխորհրդային տարածքում, այդուամենայնիվ այդ թեմատիկայով առաջին հոդվածները երևան են եկել դեռևս 1970թթ.:

Դրա նախադրյալները ծագել են առաջին հերթին ակադեմիկոս Ի.Տ. Ֆրոլովի ջանքերով: 1970-ական թվականներին «Փիլիսոփայության հարցեր» ամսագրում նրա կազմակերպած «կլոր սեղաններ»-ի, թեմատիկան բազմազան էր: 1973թ. անց-

կացվեց «Կլոր սեղան»՝ «Գիտությունը, էթիկան, հումանիզմը» թեմայով (№ 6, 8):

Առաջին անգամ ԽՍՀՄ-ում առաջարկվեցին գիտության էթիկայի, գիտական իմացության հետազոտական և արժեքական կողմերի հարաբերականության հիմնահարցերը: Ֆրոլովի կողմից առաջին անգամ ընդգծվեց, որ գիտության ժամանակակից ըմբռնումը պետք է գիտության ենթատեքստի մեջ ներառի բարոյական հիմնահարցերը, բարոյական գնահատականը, մինչդեռ գիտության ավանդական ըմբռնումը էթիկականը փակագծերից դուրս է հանում [Фролов, И.Т., 2008; Юдин Б.Г., 2003; Этико-правовые аспекты проекта «Геном человека». Международные документы и аналитические материалы, 1998]:

1990-ական թթ. ի վեր բիոէթիկային նվիրված լուրջ հրապարակումները կապված են ՌՖ ԳԱ թղթակից անդամ, փիլ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր այսօր արդեն Ռուսաստանի բիոէթիկական մտքի դասական համարվող Բ.Գ.Յուդինի աշխատանքների հետ: Նա բիոէթիկան դիտարկում է որպես գիտական իմացության միջամարկայական ոլորտ, որը հետազոտում է բարոյական և սոցիալական հիմնախնդիրներ, որոնք հարուցված են կենսաբժշկական տեխնոլոգիաներով:

Բիոէթիկայի փիլիսոփայական հիմքերը բացահայտվում են միջագային ճանաչում ունեցող Վ.Գ. Բորզենկովի, Ի.Վ. Սիլոյանովայի, Ի.Ն. Սմիրնովի, Պ.Դ. Տիչչենկոյի, Ն.Ն. Սեդովայի և ուրիշների աշխատանքներում [Юдин Б.Г., 2008; Тищенко П.Д., 2001; Тищенко П.Д., 2004; Седова Н.Н., Сергеева Н.В., 2010]:

Բիոէթիկան սերտորեն կապված է գիտության էթիկայի և կիրառական էթիկայի հետ: Փիլիսոփայության և այդ ոլորտների կապի մեթոդաբանական հարցերին են նվիրված Յու.Գ. Վոլկովի, Պ.Պ. Գայդենկոյի, Ն.Լ. Գինդիլիսի, Լ.Պ. Կիյաշենկոյի և ուրիշների աշխատանքները [Гайдено П.П., 1997; Гиндилис Н.Л., 1999; Волков Ю. Г., 2000; Киященко Л.П., 2005]:

Բիոէթիկան որպես միջգիտակարգային ուսումնասիրությունների նոր բնագավառ, նախաառաջ, կողմնորոշված է դեպի մարդը, որը բարոյական այն սուբյեկտն է, որի վերաբերմունքը աշխարհի, կենդանի բնության, ինքնիր նկատմամբ, հենց բիոէթիկական ուսումնասիրությունների գլխավոր առարկան է: Միջամարկայական ենթատեքստում մարդու ուսումնասիրությանն են նվիրված Վ. Բորզենկովի, Յ.Ա. Միլներ-Իրինի, Վ. Կուվակինի և ուրիշների աշխատությունները [Кувакин В., 1998; Борзенков В.Г., 1999; Мильнер-Иринин Я.А., 1999]:

Ատենախոսության թեմայի ենթատեքստում աման ձևաատուկ հետաքրքրություն են ներկայացնում գլոբալ էթիկայի, կյանքի հանդեպ երկյուղածության էթիկայի ձևավորման հարցերը, որոնք անմիջականորեն առնչվում են

բիոէթիկայի հիմնատարների հետ: Դրանք առկա են Ա. Շվեյցերի, Ա.Վ. Նազարչուկի և ուրիշների աշխատանքներում [Швейцер А., 1992; Назаретян А.П., 2001; Назарчук А.В., 2002]:

Այդուհանդերձ, հարկ է նկատել, որ տեսական բիոէթիկայի գծով հիմնատար աշխատանքների թիվը խիստ անբավարար է:

Հայաստանի Հանրապետության նույնպես բիոէթիկայի՝ որպես փիլիսոփայական նոր գիտաճյուղի ամբողջական հիմնավորման և ներկայացման առաջին փորձը ատենախոսի «Բիոէթիկա» աշխատանքն է, որը ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության 27.02.09 թիվ 134-Ա/ք հրամանով հաստատվել է որպես դասագիրք բժշկական բուհերի ուսանողների համար (2009): Այնուհետև հրատարակվել են «Bioethics» (2013) և «Биоэтика» (2013) ուսումնական ձեռնարկները, «Բիոէթիկայի ներածություն» մենագրությունը (2012), համապատասխան հոդվածներն ու հրատարակումները արտասահմանյան և տեղական պարբերական մամուլում [Դավթյան Ս.Հ., 2012; Davtyan S.H., 2012; Давтян С.А., 2013; Davtyan S.H., 2013; Davtyan S., Khachatryan M., 2014]:

2012 թվականին ՀՀ ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտը կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Մ. Բոյաջյանի խմբագրությամբ լույս է տեսնում «Կենսաէթիկայի ներածություն» աշխատությունը Լ.Ս. Ներսեսովայի, Ս.Ա. Մկրտչյանի, Ս.Ա. Խաչատրյանի հեղինակությամբ: Ուսումնական այս ձեռնարկը կենսաբանության, կենսատեխնոլոգիայի և կենսաբժշկության բնագավառների ուսանողների, ասպիրանտների և գիտական աշխատողների ուշադրությունն է ներկայացնում բիոէթիկայի հիմունքների համառոտ արարանքը հայերեն և ռուսերեն լեզուներով: Այն գրված է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կողմից 2008թ.-ին մշակված բիոէթիկայի բազային ծրագրի համաձայն: Դիտարկվող բիոէթիկական խնդիրների քննարկումը ներկայացված է կենսաբանության, մարդաբանության և էթիկայի միջև երկխոսության ձևով, ինչը հեղինակների կարծիքով համապատասխանում է ուսումնասիրման բիոէթիկական մեթոդին (Ներսեսովա Լ.Ս., 2012):

Հիշատակության արժանի են «Բիոէթիկայի զարգացման ընկերություն» հասարակական կազմակերպության (նախագահ՝ Կ. Ղազարյան) հրատարակած 3 բրոշյուրները և 2011թ.-ին ՀՀ Բիոէթիկայի ազգային կենտրոնի նախաձեռնությամբ թարգմանված Բ.Գ. Յուրիևի և Պ.Տ. Տիշչենկոյի «Բիոէթիկա. հարցեր և պատասխաններ» բրոշյուրը (Ի. Մադոյանի մասնագիտական խմբագրությամբ):

Առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի այն գործունեությունը, որ ծավալել է ԲՄՀՀ-ի գլխավոր խմբագիր, պրոֆեսոր Ռ.Ս. Հովհաննիսյանը՝ բիոէթիկայի գաղափարները

ՀՀ-ում ներդնելու գործում: Մասնավորապես, «Բժշկական սեղմագրերի հայկական հանդեսի» (ԲՄՀՀ) 2004թ. թիվ 3-ը ամբողջությամբ նվիրվել է բժշկական բարոյագիտության և կենսաբարոյագիտության խնդիրներին: Հանդեսում տեղ են գտել Ռ.Ա. Հովհաննիսյանի, Գ.Լ. Ասլանյանի, Տ.Մ. Հախվերդյանի, Մ.Կ. Բախշինյանի, Կ.Տ. Ղազարյանի, Վ.Ս. Քեչիշյանի, Ս.Հ. Դավթյանի, Ա.Ե. Շիրինյանի հոդվածները հայրենական բժշկագիտության և գործնական առողջապահության բարոյագիտական հայեցակարգերի շուրջ: Ինչպես նշվում է վերոնշյալ հանդեսում, աշխարհի շուրջ 4.000 բժշկական ամսագրերի տեղեկատվությունը ներկայացնող ԱՄՆ բժշկական ազգային գրադարանի տվյալներով 1996-1999թթ. ժամանակահատվածում հրատարակվել են բժշկական բարոյագիտության հարցերին նվիրված 8488 հոդված:

Մինչդեռ 1999-2004թթ. և հետագա ժամանակահատվածում հայրենական գիտաբժշկական ամսագրերը ամփոփելիս, մենք ցավոք, չգտանք բժշկական բարոյագիտությանը և բիոէթիկային նվիրված որևէ հոդված [ավելի հանգամանորեն տե՛ս, Բժշկական սեղմագրերի հայկական հանդես, Երևան, 2004, № 4]:

Վերջին տարիներին բիոէթիկայի, նրա հիմնախնդիրների վերլուծության նկատմամբ ոչ պակաս հետաքրքրություն են ցուցաբերել նաև հոգևոր գործիչները: Ժամանակակից աշխարհում քրիստոնեության աջակցությունը մարտահրավերներ են ծառայել, որոնք քրիստոնեական ժամանակության հանդեպ նոր մոտեցում են պահանջում: Ողջունելի է, որ այս իրադրությունից անմասն չի մնացել նաև Հայ եկեղեցին, որի հովվական առաքելությունը պահանջում է արձագանքել կյանքի փոփոխություններին և գերծմնալ մեկուսացման և կղզիացման փորձությունից: Արդի կարևորագույն մարտահրավերներից է բժշկության և կենսաբանական տեխնոլոգիաների ոլորտներից բխող բարոյագիտական հիմնախնդիրների լուծումը՝ ըստ քրիստոնեական հիմնարար արժեքների: Այս հարցերի պարզաբանմանն է նվիրված Գևորգ Աբղ. Սարոյանի (Ներկայումս՝ Գ. Սրբ. Սարոյան), Հրաչ Սրկզ. Սարգիսյանի և այլոց կազմած և խմբագրած աշխատանքը՝ Կենսաէթիկայի հիմնարարներ Ուսումնասիրական ձեռնարկ, [2015թ.]:

Չնայած ԱՊՀ երկրներում, այդ թվում՝ Հայաստանում, բիոէթիկայի խնդիրների նկատմամբ աճող հետաքրքրությունը և դրանց ուսումնասիրության ասպարեզում նաև հայ հետազոտողների որոշ ձեռքբերումներին, այնուամենայնիվ մեզանում բիոէթիկայի հիմնախնդիրները դեռևս չեն դարձել փիլիսոփայական և գիտական ուսումնասիրությունների առարկա:

Մեզ անուամբ չկան հետխորհրդային բարդ և հակասական փոխակերպումների պայմաններում բիոէթիկայի փիլիսոփայական, սոցիոլոգիական, իրավաբանական, բարոյազիտական, բժշկագիտական ասպեկտներին նվիրված ամփոփ ուսումնասիրություններ:

Զարգված են մենում բիոէթիկական հիմնախնդիրների վրա կենսաբժշկական նոր տեխնոլոգիաների ազդեցության հնարավորությունների և սահմանների ուսումնասիրության մեթոդաբանական և աշխարհայացքային հարցերը:

Լուծման կարոտ են բիոէթիկական հիմնախնդիրները և լուծման մեղմացման կամ հաղթահարման ռազմավարական ուղիների մշակման հարցերը:

Ամբողջությամբ վերցրած, վերոնշյալ հանգամանքները ներկայացնում են գիտական և բնութագրի հիմնախնդիր, որն առանձնահատուկ ուսումնասիրությունն է պահանջում՝ որոշարկելով սույն ատենախոսության թեման՝ բիոէթիկայի հիմնախնդիրների փիլիսոփայական վերլուծությունը:

Յեռագոտության օբյեկտը՝ բիոէթիկայի

հիմնախնդիրներն են որպես միջամարկայական հետազոտություններ ոլորտ, ինչպես նաև, բիոէթիկան՝ որպես նոր գիտակարգ, կենսաբժշկագիտական, կենսաբժշկագիտության և համամարդկային արժեքների հատման կետ:

Յեռագոտության առարկան՝ բիոէթիկայի փիլիսոփայական

հիմքերն են, ինչպես նաև փիլիսոփայության-բիոէթիկա առնչությունները, որոնք արտացոլված են բիոէթիկական տեսությունների, մոդելների, հայեցակարգերի և սկզբունքների մեջ, ինչպես նաև հոգեբանական, աստվածաբանական, իրավաբանական, կենսաբժշկական, փիլիսոփայական, սոցիոլոգիական այն հրապարակումներում, որոնք անդրադառնում են բիոէթիկայի սկզբունքների կիրառման ամենատարբեր ասպեկտներին:

Յեռագոտության նպատակը և խնդիրները: Ատենախոսական

հետազոտության նպատակն է բիոէթիկայի՝ որպես գիտելիքի միջգիտակարգային բնագավառի առանձնահատուկությունների բացահայտումը, փիլիսոփայության և բիոէթիկայի փոխադարձ կապի հիմնավորումը: Յեռագոտության նպատակն է՝ քննարկել, բացահայտել բիոէթիկայի միջարք սկզբունքների փիլիսոփայական էությունը, հիմնավորել դրանց մեթոդաբանական դերը բիոէթիկական հետազոտությունների գործընթացում, հիմնավորել փիլիսոփայական գիտելիքի գործադրելիությունը բիոէթիկայի պրակտիկ, առօրյա խնդիրները և լուծման մեջ:

Այդ նպատակով առաջադրվել են հետևյալ հետազոտական խնդիրները:

- որոշակիացնել բիոէթիկայի ծագման գիտափիլիսոփայական և էթիկական հիմքերը, դրանց մեկնաբանման առանձնահատկությունները փիլիսոփայական մտքի պատմության մեջ,

- վերհանել բիոէթիկական գիտելիքի աշխարհայացքային և արժեքականական հիմքերը,

- բացահայտել և քննադատորեն վերլուծել բիոէթիկայի դերը նորագույն կենսաբժշկական տեխնոլոգիաների սոցիալական հետևանքների իմաստավորման ոլորտում, դրա հիման վրա մշակել նոր կենսատեխնոլոգիաների հոլմանիտար փորձաքննության, ստանդարտների ստեղծման ու կիրառման սկզբունքները,

- բացահայտել մարդու ինքնավարության նկատմամբ հարգանքի և միջարքայլ սկզբունքների փիլիսոփայական էությունը, որոնք կոչված են ապահովելու այդ ինքնավարությունը պրակտիկայում,

- վերլուծել և հիմնավորել բիոէթիկայի դերը ժամանակակից քաղաքակրթության գլոբալ հիմնախնդիրների՝ նոր հարացույցի, բիոէթիկական մտածողության նոր տիպի ձևավորման գործում,

- վերհանել Հայաստանում բիոէթիկայի կայացման առանձնահատկությունները,

- բացահայտել և քննադատորեն վերլուծել էֆթանազիայի հետ առնչվող հիմնախնդիրները՝ պատմափիլիսոփայական, կրոնամշակութային և սոցիոլոգիական ու սոլմնասիրություններին համատեքստում,

- վերլուծել պալիատիվ բժշկության փիլիսոփայական հիմքերը և դրա հիման վրա բացահայտել Հայաստանում «հոսփոսային շարժման» ձևավորման և զարգացման պայմաններն ու ուղիները:

- հիմնավորել և սահմանել բիոէթիկական հիմնաարցերի հոլմանիտար փորձաքննության մշտադիտարկման/մոնիտորինգի/սկզբունքները:

- վերլուծել բիոէթիկայի հիմնախնդիրների և սկզբունքների փիլիսոփայական էությունը, ներկայացնելով բիոէթիկան որպես արակտիկ փիլիսոփայության նոր տիպ, որպես ազգամշակութային երևույթ, որպես երկխոսություն:

Ատենախոսության տեսական աղբյուրները և մեթոդաբանական հիմքերը:

Հետազոտության տեսական աղբյուրները կազմում են, առաջին հերթին, բիոէթիկայի դասականների (Պոտտեր, Հելեգերս, Բիչամպ, Չայլդրես, Էնգելհարտ և այլք) աշխատությունները: Երկրորդը, Ի.Տ. Ֆրոյդի և Բ.Գ. Յուրգենի աշխատությունները, որոնցում զարգացված բիոէթիկայի՝ որպես նոր գիտակարգի տեսությունը նշանակալի չափով ազդել է հետխորհրդային փիլիսոփայության մեջ բիոէթիկայի հայեցակարգերի ձևավորման վրա: Դա առաջին հերթին

վերաբերում է Ի.Վ. Սիլ ու յանովայ ի, Ա.Յա. Իվանուշկինի, Ի.Ն. Սմիռնովի, Ն.Ն. Սեդովայ ի, Ա.Պ. Օգուրցովի, Պ.Դ. Տիշչենկոյ ի և ուրիշ ների աշխատութիւններին:

Յետագոտութիւն տեսական հիմքերից մեկը փիլիսոփայական միտքն է՝ իր պատմական զարգացման մեջ, մյուսը՝ բիոէթիկայի հայեցակարգերն են:

Իր հետագոտութիւն մեջ հեղինակը հենվել է զարգացման, աշխարհի նյութական միասնութիւնն ու ամբողջականութիւնն, պատմականութիւնն փիլիսոփայական սկզբունքների վրա:

Ուսումնասիրութիւնն մեթոդաբանական հիմքը համագիտական և փիլիսոփայական վերլուծութիւնն, հետահայաց, դիալեկտիկական, համակարգային, համեմատական, տրամաբանական վերլուծութիւնն մեթոդներն են:

Յետագոտական հարացույցի կենտրոնական տարրը միջգիտակարգային մոտեցումն է, որը թույլ է տալիս՝ օգտագործելով բնագիտական և հումանիտար գիտութիւնները, համարժեք արտացոլել բիոէթիկայի էութիւնը և կայացման բարդ ու հակասական գործընթացը:

Աշխատանքում կիրառվել են ընդհանուր գիտական և հատուկ գիտական մեթոդներ՝ համամասնութիւնն և համարման, համեմատութիւնն, ինչպես նաև բիոէթիկական փաստերի ու տվյալների սոցիոլոգիական վերլուծութիւնն մեթոդները:

Ասեւախոսութիւնն գիտական նորույթը

- Առաջին անգամ վերլուծվել են բիոէթիկայի փիլիսոփայական հիմքերը, բիոէթիկական ներկայացվել է որպես գիտելիքի միջգիտակարգային հետագոտութիւնն նոր բնագավառ և պրակտիկ փիլիսոփայութիւնն նոր տիպ:

- Բիոէթիկայի կայացման գործընթացի վերլուծութիւնն հիման վրա բացահայտվել են նրա հիմնախնդիրների, հիմնարար սկզբունքների աշխարհայացքային և արժեքանական հիմքերը,

- Բացահայտվել և հիմնավորվել է բիոէթիկայի դերը նորագոյն կենսատեխնոլոգիաների կիրառման սոցիալական հետևանքների տեսական իմաստավորման մեջ:

- Դրա հիման վրա հստակեցվել են նոր կենսաբժշկական տեխնոլոգիաների հումանիտար փորձաքննութիւնն սկզբունքները:

- Վերլուծվել է անհատի ինքնավարութիւնն և կատամբ հարգանքի սկզբունքը:

- Հիմնավորվել է արդի քաղաքակրթութիւնն զլոբալ հիմնախնդիրների նկատմամբ մտածողութիւնն նոր տիպի ձևավորման գործում բիոէթիկայի կարևոր դերը:

- Բացահայտվել են Յայաստանում բիոէթիկայի կայացման սոցիոմշակութային առանձնահատկութիւնները:

- Վերլուծվել է Էֆթանազիայի հիմնախնդիրը՝ հայրենի կրոնական և փիլիսոփայական մտքի պատմություն և մեջ:

- Վերլուծվել և հիմնավորվել են ամոքիչ (պալիատիվ) բժշկության բարոյա-փիլիսոփայական հիմքերը, հստակեցվել են «հոսփոսյան շարժման» ձևավորման և զարգացման նախադրյալները Յայաստանում:

- Մշակվել և հիմնավորվել են բիոէթիկական հիմնահարցերի հումանիտար փորձաքննություն և, ստանդարտների ներմուծման սկզբունքները:

Առենախոսության տեսական և գործնական նշանակությունը

Առենախոսության տեսական նշանակությունը որոշվում է, նախևառաջ, նրա մեթոդաբանական ուղղվածությամբ: Յետագոտություն մեջ ստացված արդյունքները թույլ են տալիս հստակեցնել բիոէթիկայի՝ որպես միջգիտակարգային գիտելիքի առանձնահատուկ բնագավառի նկատմամբ մոտեցումները, որոնք համախմբված են մարդու հիմնախնդիրների շուրջ: Այդ արդյունքները լիիրավ կարող են օգտագործվել Յայաստանում բիոէթիկայի հիմնահարցերի հետազոտության մասին յուրաքանչյուրի համար:

• Բազմաթիվ են այն գործնական պատճառները, որոնք բիոէթիկական խնդրաշարը դուրս բերեցին փիլիսոփայական բանավեճերի առաջավոր գիծ: Դրանցից մեկն էլ այն ո՛չ պակաս կարևոր հիմնահարցի գիտակցումն է, թե ինչ պիսիս պետք է լինի բժշկական և կենսաբանական կրթությունը արդի պայմաններում:

• Ո՞րն է ապագա մասնագետների (կենսաբանների, բժիշկների, կենսատեխնոլոգների) հումանիտար, և մասնավորապես, փիլիսոփայական պատրաստման դերն այդ գործընթացում: Ինչպե՞ս հասնել բնագիտական և հումանիտար գիտակարգերի գուճամերձության (կոնվերգենցիայի): Ակներև է, որ դա բարդ խնդիր է: Մասնավորապես, ոմանք ուշադրությունը սևեռում են բժշկության վրա՝ բարոյագիտությանը հատկացնելով ով ով գործիքային նշանակություն (Յ.Վ. Միշտակիևա, Թ.Ն. Տիրոյա և այլք): Որոշ փորձագետներ էլ (Տ.Վ. Միշտակիևա, Թ.Ն. Տիրոյա և այլք) գտնում են, որ «մեր հասարակության փոխակերպման և տարիներ շարունակ ձևավորված և կարծրատիպ դարձած մտածողության ու արժեքների վերագնահատման պայմաններում բիոէթիկան այն հումանիտար առարկան է, որ կարող է բազային կրթական դիսցիպլինի դեր ստանձնել բժիշկների և կենսաբանական մասնագիտությունների տերյուրաբանչյուր ուսանողի համար»: Մյուսները լուծում են գուտ դեռնտոլոգիական խնդիրներ, երրորդները պարզապես ձևակերպում են ինչ-ինչ անվանումներ՝ «դեռնտոլոգիական էթիկա», «բժշկական էթիկա»

և այլ ն, և այլ ն (Լ.Ս. Ներսեսյան, 2.Ա. Խաչատրյան և այլ ք):

Մեր տեսական և փիլիսոփայական վերլուծության ներքին հետևություններն այն է, որ այդ տարընթեցրումների վերացումը հնարավոր է ինչպես փիլիսոփայության դասընթացի՝ հատկապես բարոյագիտության բժշկական և սոցիալական մասնագիտացման, այնպես էլ՝ կենսաբժշկական կրթության հումանիտար և բարոյագիտական «հագեցվածության» ու ժողովրդական միջոցով:

• Մեր վերլուծության ներքին բերումներն են նաև այն կարևոր գործնական եզրակացություններ, որ ուսումնական գործընթացում բիոէթիկայի խնդիրը ոչ միայն բարոյական նորմերի բեկման, փոխակերպման պարզ նկարագրությանն է, այլև դրանց իրացման ուղիների հայտնաբերումը պրակտիկայում, կոնկրետ իրավիճակներում:

Միանգամայն ակներև է, որ բիոէթիկայի ճանաչողական գործառնությունը բարոյական արժեքների, սկզբունքների տեղափոխումն է իդեալական, մտահայեցողական ոլորտից գործնական, կիրառական ոլորտ:

• Բիոէթիկա առարկայի դասավանդման միջազգային փորձի և Յայաստանի Յանրապետության նույն դասավանդման 16 տարիների պրակտիկայի ուսումնասիրությանը ատենախոսին բերել է այն եզրակացության, որ անհրաժեշտ է կենսաբաններին, կենսատեխնոլոգներին, բժիշկներին, հետազոտող-փորձարկողներին, ինչպես նաև աստվածաբաններին, սոցիոլոգներին, իրավաբաններին, հոգեբաններին ծանոթացնել ոչ միայն բիոէթիկայի հիմնական սկզբունքների և խնդիրների հետ, այլև նրանց մոտմշակել կյանքի, բժշկության և առողջապահության մասին գիտության ներքին առնչվող բարոյագիտական խնդիրների բացահայտման, դրանց բարոյագիտական հանգուցալուծում տալու և այն փիլիսոփայորեն հիմնավորելու հիմտության ներքին կարողության ներքին:

Յենց այդ նպատակներն էլ պայմանավորել են ատենախոսության կառուցման տրամաբանությանը:

Գործնական նշանակությունը կապված է նաև այն բանի հետ, որ ատենախոսության եզրակացությունները՝

ա) հասարակության ու շարժումների կենտրոնացումներն այն հիմնախնդիրների վրա, որոնք կապված են նորագույն գիտաբժշկական հայտնագործության ներքին հետ,

բ) մղում են վերոնշյալ հիմնախնդիրների առավել արդյունավետլուծումների որոնումների,

գ) բովանդակում են սոցիալական, էթիկական, իրավական, փիլիսոփայական և այլ գիտելիքներ, որոնք անհրաժեշտ են կենսաբժշկության և առողջապահության ոլորտում չարաչափումներին և խախտումներին խելամտորեն հակադրելու

և բիոէթիկական գիտակցության, վարքի զարգացման ու կառավարման արդյունավետ մարտավարության ու մշակելու համար,

դ) նպաստում են հասարակական և ազգային գիտակցության մեջ մարդու կյանքի և առողջության նկատմամբ սթափ վերաբերմունքի մշակմանը:

Առենախոսական ուսումնասիրության հիմնական դրույթները և եզրակացությունները կարող են օգտագործվել փիլիսոփայության պատմության, գիտության փիլիսոփայության և մեթոդաբանության, էթիկայի և բիոէթիկայի դասընթացների, ինչպես նաև բիոէթիկայի առանձին հիմնախնդիրներին նվիրված հատուկ դասընթացների մշակման համար:

Հետազոտության նյութերը և արդյունքները կարող են լայնորեն օգտագործվել նաև բիոէթիկական հիմնախնդիրների հումանիտար փորձաքննության բնագավառում: Վերջ ապես, Հայաստանի գիտական հանրույթի և հասարակական լայն շրջանակների ու շահորդայունը սևեռում են արդի բժշկական, կենսաբանական կրթության նոր ծրագրի մշակման, դրանում բիոէթիկայի և գիտության փիլիսոփայության դերի և նշանակության բարձրացման հրատապ հիմնահարցերի վրա:

Առենախոսական արդյունքների փորձարկումն ու հեղինակային հրատարակումները

2005թ. հոկտեմբերին ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ն ընդունեց բիոէթիկայի և մարդու իրավունքների մասին հռչակագիր:

Բիոէթիկայի պատմության մեջ առաջին անգամ ՄԱԿ-ի անդամ պետությունները և միջազգային հանրությունը պարտավորվեցին մեկ միասնական համատեքստում հարգել և իրագործել փաստաթղթում հռչակած բիոէթիկայի հիմնական սկզբունքները: Հռչակագիրը վերաբերում է բժշկության, կյանքի մասին գիտությունների և դրանց առնչվող տեխնոլոգիաների բարոյագիտական հարցերին, առաջնորդվելով այն սկզբունքներով, որոնք ապահովում են մարդու արժանապատվության և ազատության նկատմամբ հարգալից վերաբերմունք: Հռչակագիրը դրանով իսկ հաստատում է մարդու իրավունքների և էթիկական նորմերի փոխադարձ կապն ու փոխազդեցությունը:

2008թ. ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի գիտության և տեխնոլոգիաների էթիկայի բաժանմունքը մշակեց և ներկայացրեց Բիոէթիկայի բազային ուսումնական ծրագիր, որը փորձարկելու համար 2010թ. նոյեմբերի 23-ին Համաձայնագիր (Մեմորանդում) կնքվեց ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի Մոսկվայի գրասենյակի (Դենդե Բարաչ) և Երևանի Մ. Հերացու անվան պետական բժշկական համալսարանի (Սուսաննա Դավթյան) միջև:

Մինչ ատենախոսի հետ համաձայնագիր կնքելը ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ն համաձայնագիր էր կնքել Ռուսաստանի (Մոսկվա, Կազան), Բելոռուսի (Մինսկ) հետ, ելնելով այն փաստից, որ այստեղ աշխատում են միջազգային ճանաչում ունեցող, ազգային և լեզվով դասագրքեր հրատարակած փորձագետներ (Բ.Գ. Յուդին, Ա.Բ. Աբրոսիմովա, Տ.Վ. Միշատկինա), որոնք պետք է իրականացնեին հիշյալ ծրագրի փորձարկումը: Այսպիսով, առանց կեղծ համեստության կարելի է նշել, որ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ն հետխորհրդային տարածքում երրորդ համաձայնագիրը կնքեց Յայաստանի՝ ԵՊԲՀ-ի հետ:

Լինելով ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի Բիոէթիկայի ամբիոնի (Յայ ֆայ) հայկական մասնաճյուղի վարիչ (24.05.2009թ.-ից), Բիոէթիկայի Միջազգային գիտական կոմիտեի անդամ (2011թ.-ից), և կնքելով համաձայնագիր ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի հետ, պարտավորված եմ ատենախոսության մեջ ներկայացնելու Յճակագրի սկզբունքներին, դրանց ուսումնասիրման նպատակներին, մեթոդներին, ուսումնական ծրագրի առավելություններին, թերություններին ու այն կատարելագործելու համար հնարավոր առաջարկներին վերաբերող դատողություններ, որոնցից մի մասը տպագրվեց որպես առաջատար հոդված «Բժշկություն և իրավունք» միջազգային ամսագրում [Davtyan S.H., 2012]:

Սույն մտադրությունը հռչակագրի նպատակների իրագործման միջոցներից մեկն է, որն առաջարկում է մարդկանց օգտվել գիտության ու տեխնիկայի նվաճումներից միայն այն դեպքում, երբ հարգվում են մարդու իրավունքներն ու հիմնական ազատությունները:

Դրա վկայությունն է նաև այն փաստը, որ ատենախոսի «Bioethics» և «Биоэтика» ուսումնական ձեռնարկները, ինչպես նաև միջազգային հեղինակավոր ամսագրերում տպագրված հրատարակումները ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի բիոէթիկայի ամբիոնի կողմից, ինչպես նաև բիոէթիկայի բնագավառում միջազգային համբավ, բարձր վարկանիշ ու հեղինակություն ունեցող մասնագետների կողմից գնահատվել են որպես «Յայաստանի գիտական աշխարհում ժամանակին ու տեղին կատարված կարևոր և լուրջ ներդրում» [Давтян С.А., 2007; Давтян С.А., 2011; Давтян С.А., 2012; Давтян С.А., 2013; Давтян С.А. 2015; Davtyan S., Aslanyan G., 2007; Davtyan S.H., 2012; Davtyan S.H., 2013; Davtyan S., Khachatryan M., 2016]:

Աշխատանքը փաստորեն հայտնե ներկայացնում «Բիոէթիկա» ինքնուրույն գիտաճյուղի կայացման, զարգացման համար, ինչը նպաստավոր է ո՛չ միայն բիոէթիկայի և հարակից գիտաճյուղերի (աստվածաբանության, հոգեբանության, իրավաբանության, բժշկագիտության և այլն), այլ և հենց բուն փիլիսոփայության համար, քանի որ փիլիսոփայական վերլուծությունը ձգտում է ավարտուն կերպով ընդգրկել,

իմաստավորել հանրային կյանքին առնչվող մի բնագավառ, հավելելով այս կամ այն խորուրթամբ արդեն կայացած փիլիսոփայական գիտաճյուղերը (բժշկություն փիլիսոփայություն, կյանքի փիլիսոփայություն, արվեստի փիլիսոփայություն, կառավարման փիլիսոփայություն և այլն):

Ատենախոսությունն այնուհետև օգտագործվում են «Փիլիսոփայություն» և «Բիոէթիկա» առարկաների դասավանդման գործընթացում, որանցում են երևանի Մխթար Յերացու անվան պետական բժշկական համալսարանի բուրգի ֆակուլտետների ուսանողները, կլինիկական օրդինատորները, հայցորդներն ու ասպիրանտները, պարբերաբար նաև կրտսեր և միջին բուժանձնակազմը, դասախոսների որակավորման բարձրացման ֆակուլտետի պրոֆեսոր-դասախոսական կազմը, ինչպես նաև, տարբեր երկրներից ուսանելու եկած անգլալեզու և ռուսալեզու քաղաքացիները:

Ատենախոսական ուսումնասիրության մեջ ձևակերպված դրույթներն ու հետևությունները կարող են օգտագործվել գիտության փիլիսոփայության դասընթացների, ինչպես նաև համապատասխան հատուկ դասընթացների մշակման համար:

Ատենախոսության արդյունքների փորձարկումն ու հեղինակային հրատարակումները

Ատենախոսության արդյունքները գիտագեկույցի ձևով ատենախոսի կողմից ներկայացված են միջազգային հետևյալ գիտաժողովներում.

- «Էթիկայի դասավանդումը բժշկական բուհերում» միջազգային գիտաժողով **Էյլաթ, Իսրայել**, 2002թ.:

- «Բժշկական Էթիկան Յայաստանում. Զաղկեղով հիվանդի իրավունքը՝ իմանալ ճշմարտությունը» գիտագործնական համաժողով՝ կազմակերպած Յայ-Ամերիկյան Մշակութային Միության (ԱՄՆ), Յայ-Ամերիկյան Առողջության Կենտրոնի կողմից ԳԱԱ, 2002, **Երևան, Յայաստան**:

- «Բիոէթիկայի գծով փորձագետների տարածաշրջանային խորհրդակցություն», **2005, Մինսկ, Բելոռուս**, N4 գիտական նստաշրջանի համանախագահ փիլ.գիտ.դոկտոր, պրոֆ. Բ.Գ. Յուդիևի և Տ.Վ. Միշտոկի նախի հետ:

- Միջազգային գիտաժողով՝ բիոէթիկայի հիմնախնդիրները արդի ժամանակաշրջանում, 2007, **Մինսկ, Բելոռուս**

- Բիոէթիկայի հիմնախնդիրների 7-րդ եվրոպական ակադեմիա 2008, **Լյուդիգսհաբեն, Գերմանիա**

- Բիոէթիկայի փորձագետների խորհրդակցություն՝ հրավիրված «Բիոէթիկա դասավանդողների տարածաշրջանային ընկերակցություն» ստեղծելու, կրթության բնագավառում

համագործակցությունը զարգացնելու նպատակով, 2009, **Քիչինյով, Մոլ դովա**

- Միջազգային գիտաժողով «Բիոէթիկական կոմիտեները հիվանդանոցներում», 2009, **Ցֆաթ, Խրայ Ել** :

- ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի բիոէթիկայի ամբիոնի միջազգային ցանցի ազգային մասնաճյուղերի վարիչների խորհրդակցություն, 2009, **Ցֆաթ, Խրայ Ել** :

- Միջազգային գիտաժողով «Բիոէթիկայի դասավանդման մեթոդները, բովանդակությունը», 2010, **Ակոն, Խրայ Ել** , թիվ 6 գիտական նստաշրջանի համանախագահ պրոֆեսոր Շմուլ Կոլ ֆմանի հետ:

- ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի բիոէթիկայի ամբիոնի միջազգային ցանցի ազգային մասնաճյուղերի վարիչների խորհրդակցություն, 2010, **Ակոն, Խրայ Ել** :

- Միջազգային կոնֆերանս և կոլոսեր բիոէթիկայի վերաբերյալ, 2011, **Սինգապուր, Սինգապուր**, ընդհանուր գիտական նստաշրջանի համանախագահ պրոֆեսոր Մոտի Բենյաբարի հետ:

- ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի բիոէթիկայի ամբիոնի միջազգային ցանցի ազգային մասնաճյուղերի վարիչների խորհրդակցություն, 2011, **Սինգապուր, Սինգապուր** :

- Միջազգային 8-րդ կոնֆերանս «Բիոէթիկայի դասավանդման բովանդակությունը, մեթոդները, ուղղությունները», 2012, **Տիբեթիա, Խրայ Ել** :

- ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի բիոէթիկայի ամբիոնի միջազգային ցանցի ազգային մասնաճյուղերի վարիչների խորհրդակցություն, 2012, **Տիբեթիա, Խրայ Ել** :

- UNESCO-ի Բիոէթիկայի ամբիոնի 10-րդ համաշխարհային կոնֆերանս՝ «Բիոէթիկա, բժշկական Էթիկա, առողջապահական իրավունք», N1 գիտական նստաշրջանի համանախագահ պրոֆ. Դ. Բալակրիշնանի հետ 2015թ., **Խրայ Ել , Երուսաղեմ**:

- ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի բիոէթիկայի ամբիոնի միջազգային ցանցի ազգային մասնաճյուղերի վարիչների խորհրդակցություն, 2015թ., **Խրայ Ել , Երուսաղեմ**:

- 9-րդ համաշխարհային կոնֆերանս՝ «Բիոէթիկա, բժշկական Էթիկա, առողջապահական իրավունք», N6 գիտական նստաշրջանի համանախագահ պրոֆ. Ն. Սիդորովայի հետ, 2013թ., **Իսպիա Նեաբլ** :

- ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի բիոէթիկայի ամբիոնի (Յայ ֆա) միջազգային ցանցի ազգային մասնաճյուղերի վարիչների խորհրդակցություն, 2013թ., **Իսպիա Նեաբլ** :

- Համաշխարհային 11-րդ գիտաժողով՝ «Բիոէթիկա, բժշկական Էթիկա, առողջապահական իրավունք», «Բժշկական մարդկայնություն» գիտական նստաշրջանի նախագահ պրոֆեսոր

ԱպարիցիդաՑեզարիների հետ, 2015թ., **Իսպիա Նեապոլ** :

- ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի բիոէթիկայի ամբիոնի միջազգային ցանցի ազգային մասնաճյուղերի վարիչների խորհրդակցություն, 2015թ., **Իսպիա Նեապոլ** :

«Կենսաբժշկություն և բարոյա-իրավական հիմնխանդիրները» հանրապետական գիտաժողով կազմակերպած՝ Երևանի ՄԽՌՀ Գերացու անվան պետական բժշկական և Հայ-ռուսական (Սլավոնական) համալսարանների ուժերով, 2016թ., **Հայաստան, Երևան**:

Ատենախոսության թեման հաստատվել և քննարկվել է ԽԱՔՈՎՅԱՆԻ անվան հայկական մանկավարժական համալսարանի փիլիսոփայության և տրամաբանության ամբիոնի ընդլայնված 01.10.2012 և 19.11.2015 թ. նիստերում:

Աշխատանքի ծավալն ու կառուցվածքը

Աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, չորս գլխից, եզրակացությունից, օգտագործված գրականության ցանկից: Ատենախոսության ծավալը 230 էջ է:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒ ԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒ ԹՅՈՒՆԸ

Ներածության մեջ հիմնավորվել է հետազոտվող թեմայի արդիականությունը, ներկայացվել է խնդրո առարկայի մշակվածության աստիճանը, ձևակերպվել են հետազոտության նպատակը, խնդիրները, գիտական նորոլյթը, ուսումնասիրության տեսական և գործնական նշանակությունը:

Առաջին գլխում՝ «Բիոէթիկայի մեթոդաբանական և աշխարհայացքային հիմքերը» շարադրված է բիոէթիկայի՝ որպես գիտական գիտելիքի նոր ձևի հեղինակային հայեցակարգը, բացահայտված են բիոէթիկայի մեթոդաբանական և աշխարհայացքային հիմքերը:

«Բիոէթիկան որպես գիտական գիտելիքի նոր ոլորտ» ենթագլխում բիոէթիկայի ծագման, զարգացման և գործառնության ամանձնատկությունները վերլուծվել են ժամանակակից գիտատեխնիկական զարգացումների, նոր տեխնոլոգիաների կիրառման անկանխատեսելի հետևանքների ուսումնասիրման համատեքստում:

Բիոէթիկայի միջգիտակարգայնությունը, որը որոշում է նրա մեթոդաբանական մշակման անհրաժեշտությունը, պատճառաբանվում է մի շարք գործոններով: Նախ, 20-րդ դարի երկրորդ կեսից բջջային կենսաբանության, գենետիկայի նոր ճյուղերից՝ գենոմիկայի, ինչպես նաև գենետիկ տվյալների բանկերի ստեղծումը, մարդու գենոմի կառուցվածքի ուսումնասիրությունները, իմունաբանության, փոխապտվաստաբանություն, անեսթեզիոլոգիայի, ռեանիմատոլոգիայի, գենային թերապիայի և այլ ոլորտներում տարվող հետազոտությունները հրատապ են դարձրել դրանց փիլիսոփայական-մեթոդաբանական իմաստավորման և բիոէթիկական գնահատման,

ինչպես նաև հունմանիտար փորձաքննության անցկացման սկզբունքների մշակման հիմնահարցերը [Тищенко П.Д., 2008]:

Մարդու կողմից ստեղծված աննախադեպ տեխնոլորոպայ սօր, որոշ իմաստով, հարցականի տակ է դնում մասնախանտուկ որոշումներ կայացնելու և դրանց հետևանքները վերահսկելու մարդու ունակությունը: Դրան նպաստում են նաև գլոբալացվող աշխարհի նորանոր ռիսկերը և մարդու էությունը ընթանման ավանդակներ, եղանակները, կամ, որ նույնն է, ժամանակի մարտահրավերների տրամաբանությունը չհամապատասխանող ավանդակներ կարծրատիպերը:

Երկրորդ, ի հայտ են եկել սկզբունքորեն նոր կենսաբժշկական տեխնոլոգիաներ, որոնք էապես փոխել են մարդու ֆիզիկական և բարոյական կեցությունը: Այդ տեխնոլոգիաները ներխուժել են մարդկային կյանքի բոլոր ոլորտները, փոխել մարդու գեներմը, կառավարել ի դարձրել թե՛ բազմացման մեխանիզմը, և թե՛ մահանալու գործընթացը և այլն:

Ստեղծվել է աննախադեպ իրավիճակ, երբ մարդկային կյանքը կարող է դառնալ և արդեն իսկ դառնում է կենսաբժշկական գնահատման ձեռնածոյությունների (մանիպուլյացիաների) օբյեկտ /ներառյալ փորձանոթի մեջ բազմացումը, փոխնակ (սուրոգատ) մայրությունը, արհեստական ուղեղի ստեղծումը, մարդկային օրգանների և հյուսվածքների օգտագործումը անևտրական նպատակներով և այլն և այլն/:

Ահա թե՛ ինչու է փիլիսոփայական հետաքրքրությունները կենտրոնը սկսել է աստիճանաբար փոխադրվել իմացաբանությունից և գիտափորձարարական հետազոտության տրամաբանությունից դեպի գիտության էթիկայի, գիտնականի բարոյական պատասխանատվության հիմնախնդիրները:

Բիոէթիկան որպես նոր գիտակարգ, այսօր վերաճել է աշխարհայացքային հարացույցների փոխակերպման և վերափմաստավորման հզոր գործոնի, որի փիլիսոփայական իմաստավորման անհրաժեշտությունը թելադրվում է բնագիտական և հասարակագիտական գիտելիքների գուճամերձեցման /կոնվերգենցիայի/ և հունմանիզացման հրամայականներով: Տեղին է հիշել Ի. Կանտի խոսքերը՝ փիլիսոփայությունը, վերջին հաշվով, մարդկանց հարկավոր է նրա համար, որպես գիտաբանական ինչպես «ինչպե՞ս ապրել», ավելի ստույգ՝ «ինչպե՞ս ապրել երկար՝ չհիվանդանալով» հարցին [Кант И., 1980]: Բժշկական տեխնոլոգիաների գերակտիվ ներխուժման շնորհիվ, «ինչպե՞ս ապրել» կանոնային հարցադրումը այսօր փոխակերպվել է «ինչպե՞ս պաշտպանել կյանքը» հարցի:

Բիոէթիկայի կենտրոնական խնդիրը դառնում է՝ հասարակական գիտակցության մեջ կյանքի իմաստի, նրա նորարժեքանության ձևավորման հիմնահարցը, քանի որ մարդու արժեքահամակարգի գերագույն արժեքը եղել է և կամարդկային կյանքը, այն, թե՛ ինչն է մարդու կյանքին հաղորդում իմաստ, ուժ և ապրելու հզոր խթան: Դրա կողքին կարևորվում են նաև

առողջ ու թյան, արժանապատվության, արդարության, գթասիրության հիմնարար արժեքները:

Ատենախոսության մեջ շեշտվում է, որ բժշկության և փիլիսոփայության գուգամերձեցումը, բիոէթիկայի հիմնահարցերի փիլիսոփայական վերլուծման ապահովման անհրաժեշտությունը թելադրվում է նաև նրա տեսականացման օբյեկտիվ պահանջներով: Ակներև է, որ այսօր պատշաճ ուշադրություն չի դարձվում հենց տեսական բիոէթիկայի հարցերին, որոնք ամբողջովին կապված են գիտության փիլիսոփայության հետ [Тищенко П.Д., 1992; Юдин Б.Г., 2003; Седова Н.Н., 2015]: Դա վկայում է գիտության փիլիսոփայության սոցիալական արժեքի օրինաչափ աճի մասին: Գիտության փիլիսոփայությունը և էթիկան պատմականորեն եղել են փոխկապված:

Դասական փիլիսոփայության մեջ էթիկան դիտարկվել է որպես արակտիկ փիլիսոփայության ձև, որպես բարոյական ընտրության հիմնավորման և մարդու գործունեության բարոյական գնահատման կարևորագույն չափանիշ: Եվ ժամանակակից կենսաբժշկության ամբողջական խոր փոխակերպումը կենսաբժշկության և բժշկական նոր տեխնոլոգիաների պայմաններում արակտիկ փիլիսոփայությունը՝ բիոէթիկայի միջոցով հզոր ազդակ է ստանում իր զարգացման համար:

Բիոէթիկայի միջգիտակարգայնությունը որոշվում է բիոէթիկական հիմնախնդիրների կոմպլեքսայնությամբ և պահանջում է դրանց նկատմամբ նույնպիսի կոմպլեքսային մոտեցում: Դա իր հերթին պահանջում է ըստամենայնի հաշվի առնել նաև կենսաբժշկության և բժշկական նոր տեխնոլոգիաների իմաստավորման աշխարհայացքային և արժեքականական ասպեկտների հստակեցում: Բնագիտական, այդ թվում բժշկագիտական գիտելիքի և սոցիալ-հումանիտար գիտելիքի փոխմերձեցումը, մի կողմից, ազդակում է քաղաքակրթական որոշ հիմնախնդիրների փիլիսոփայական իմաստավորմանը, մյուս կողմից՝ կենսաբժշկական խնդրաշարք բարձրացնում է հասարակական քննարկումների և իմաստավորման նոր մակարդակ:

«Բիոէթիկայի աշխարհայացքային առանձնահատկությունները» ենթազվ խում հիմնավորվել է այն ընթացումներ, ըստորի բիոէթիկան՝ ոչ թե պարզապես կյանքի նոր էթիկա է, որն ընկած է բժշկական էթիկայի հիմքում, այլ նաև՝ կյանքի արակտիկ փիլիսոփայության նոր եղանակ, նոր աշխարհայացք: Ավելի, կենսաբժշկական տեխնոլոգիաների ազդեցիվ ներխուժման պայմաններում բիոէթիկան նաև հանդես է գալիս որպես կյանքի և արժանապատվության նոր փիլիսոփայություն [Марков Б.В., Солонин Ю.Н., Шилков Ю.М., 1996]: Միևնույն ժամանակներև է, որ կենսաբժշկական տեխնոլոգիաների զարգացման ներկայիս փուլի աշխարհայացքային հարցերը հնարավոր չէ լուծել մասնավոր գիտական գիտելիքների,

առանձին կրոնադավաբանական կամ բժշկական ուսումնասիրող ունեների ներք շրջանակներում:

«Բիոէթիկայի սոցիալ-արժեքանակյան գործառույթը» ենթազխտում նշվում է, որ այսօրվա Հայաստանում բիոէթիկայի արժեքանակյան ուսումնասիրող ունենող խիստ պահանջված են, քանի որ կապված են բժշկական էթիկայի հիմնական նորմերի և սկզբունքների աղճատման-խաթարման դրսևորումների հաղթահարման, մարդու կյանքի արժեքը գնահատելու անհրաժեշտության հետ: Մարդու իրավունքների և արժանապատվության պաշտպանությունը որպես բիոէթիկական հիմնահարց քննարկվել և քննարկվում է միջազգային ատյաններում (Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության 1975թ. որոշումը, 1986թ. Եվրոխորհրդի համաձայնագիրը, բիոէթիկայի և մարդու իրավունքների մասին հռչակագիրը 2005 և այլն) [Փորձարարական և գիտական այլ նպատակներով օգտագործվող ողնաշարավոր կենդանիների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիա (1986); Կենսաբժշկության և բժշկության նվաճումների կիրառման աննշտությամբ մարդու իրավունքների և արժանապատվության պաշտպանության մասին կոնվենցիա: Մարդու իրավունքների և կենսաբժշկության մասին կոնվենցիա (1997) <http://conventions-coe.int/Treaty/en/Treaties/html/164/htm66>; Հելսինկյան հռչակագիր: «Հանձնարարականներ բժիշկների համար մարդու՝ որպես հետազոտության օբյեկտի մասնակցության անցկացվող կենսաբժշկական հետազոտությունների վերաբերյալ» (1964) <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/b348> և այլն]: Հայկական իրականության պայմաններում մարդու իրավունքների և արժանապատվության պաշտպանության փիլիսոփայական հիմաստավորումը պահանջում է լուծել մի շարք խնդիրներ:

Երկրորդ՝ «Բիոէթիկան որպես արակտիկ փիլիսոփայություն նոր գիտակարգ» գլխում քննարկվում են բիոէթիկայի՝ որպես արակտիկ փիլիսոփայության նոր ձևի կայացման պատմական նախադրյալները և հանգամանքները:

«Բիոէթիկայի ծագման նախապատմությունը» ենթազխտում առաջադրվում է այն կանխադրող թն, ըստ որի բիոէթիկան որպես նոր գիտակարգ, յուրօրինակ կամուրջ՝ կենսաբանության և էթիկայի միջև, պատմականորեն կայացել է բնագիտական, տեխնիկական և հումանիտար գիտությունների հատման կետում: Վ.Ռ.Պոտտերի հանրահայտ «Բիոէթիկա՝ կամուրջ դեպի ապագա»/1971/ գրքից հետո, արևմուտքում հրատարակվել են մեծ թվով հիմնարար աշխատություններ: Դրանց թվում հիշատակության արժանի են հետևյալները. Թ. Ռայխ «Բիոէթիկայի հանրագիտարան»/1978, ԱՄՆ/, Խ. Յոնաս «Պատասխանատվության սկզբունքը»/1979, Գերմանիա/: Վերջինիս մեծ ձևակերպվել է կենսոլորտային էթիկայի դոկտրինը, որը մոտ է Վ.Ռ. Պոտտերի հայեցակարգին: Հրատարակվել է նաև Դ. Գարսիա «Բիոէթիկայի հիմունքներ»/1989/ արժեքավոր աշխատությունը: Դրանում ներկայացված է նաև բիոէթիկական գիտելիքների

ձևավորման պատմությանը՝ Յիպոկրատեսից մինչև մեր օրերը, միաժամանակ տրված է բիոէթիկայի այնպիսի հասկացությունների էվոլյուցիան, ինչպիսին են բարերարությունը, բարիքը, չարիքը, անձի ինքնավարությունը, արդարությունը և այլն: Զրատարակումների մեջ առանձնանում են Տ.Լ. Բիչամպի և Ջ.Ֆ. Չայլդրեսի «Կենսաբժշկական էթիկայի սկզբունքները» /1994, ԱՄՆ/ հայտնի աշխատանքը, որի մեջ ներկայացված են բիոէթիկայի ամերիկյան դոկտրինի հիմունքները, ըստ որոնց, բիոէթիկան ուսումնասիրում է կենսաբժշկության էթիկական հիմնախնդիրները՝ մարդու արժանապատվության և իրավունքների պաշտպանության համատեքստում:

Ենթազվիտում քննարկվում են բիոէթիկայի որպես նոր գիտակարգի վերաբերյալ տարբեր հայեցակարգային ըմբռնումները: Ատենախոսության մեջ փաստարկված քննադատվում է այն մոտեցումը, որը բիոէթիկայի բովանդակությունը նույնացնում է կենսաբժշկական էթիկայի հետ, դրանով՝ նրա բովանդակությունը սահմանափակելով սոսկ բժշկ-հիվանդ հարաբերությունների կարգավորման հարցերով: Կամ էլ՝ բիոէթիկան փոխկապակցվում է միայն առողջապահության համակարգի սոցիալական, բարոյական, իրավական, էկոլոգիական և այլ կոնկրետ հիմնահարցերի հետ:

Բիոէթիկան մենք դիտում ենք որպես միջգիտակարգային գիտելիքի նոր բնագավառ, որն ուսումնասիրում է բարոյական և սոցիալական հիմնախնդիրները, որոնք հարուցված են կենսաբժշկական տեխնոլոգիաների անսահման դադաճող մտերմացումով: Փիլիսոփայական անդրադարձը (դիսկուրսը) կոչված է բացահայտելու բիոէթիկական հիմնախնդիրների էությունը: Այն թույլ է տալիս հասկանալ, որ բժշկի ցանկացած գիտահետազոտական գործունեություն՝ առանց բարոյական ազդակների, պարզապես, չի կարող իրագործվել: Բիոէթիկայի հիմնախնդիրները գտնվում են նաև աստվածաբան-բարոյագետների ու շարունակության կենտրոնում: Բաժանաչված հանձնարարականներ մշակվել են կաթոլիկ եկեղեցու կողմից, որոնք արտացոլված են Վատիկանի կողմից ընդունված փաստաթղթերում: Զայաստանում բիոէթիկայի տեսական հիմքերի մշակման գործում իրենց ավանդն ունեն Յայ Առաքելական եկեղեցու սպասավորներ Գևորգ Սրբ. Սարոյանը, բարեշնորհ Զրաչ սարկավագ Սարգիսյանը և այլք: Նրանց կողմից կազմված «Կենսաէթիկայի հիմնահարցեր» /2015 ս.բ. Էջմիածին/ ուսումնասիրական ձեռնարկում հանգամանալից շարադրված է Յայ Առաքելական եկեղեցու պաշտոնական դիրքորոշումը բիոէթիկայի հարցերի վերաբերյալ: Անուրանալի է նաև վաստակաշատ հայ գիտնական-հետազոտող արոՖեսոր Ռ.Ա. Զովհաննիսյանի վաստակը բիոէթիկայի գաղափարները ԶՅ-ում գարգացնելու և տարածելու գործում [ԲՄԶ, 2004; Զովհաննիսյան Ռ.Ա., Ծիրինյան Ա.Ե., 2006]:

Հայ աստանու մ բիոէթիկայի որպէս միջգիտակարգային գիտելիքի նոր բնագավառի կայացումը և զարգացումը պայմանավորված է մի շարք գործոններով: Առաջին, կենսաբժշկական տեխնոլոգիաների բուռն զարգացումը առաջադրում է էթիկական նոր հիմնախնդիրներ, որոնք պահանջում են գիտափիլիսոփայական լայն հիմաստավորում:

Երկրորդ, ժամանակակից կենսաբժշկությունը բնավ չի սահմանափակվում տեսական-հիմնաբանական խնդիրներով, այլ դառնում է մարդու կենսական գործընթացների կարավարման միջոցներից մեկը: Ընդ որում, բժշկության մեջ նոր մոտեցումները որոշ հակասության մեջ են մտնում ավանդական ազգային արժեքների, մտածողության, հոգեկերտվածքի հետ:

Երրորդ՝ հոգևոր իրադրության փոփոխությունը հայ հասարակության մեջ, հասարակական գիտակցության ժողովրդավարացումը, որտեղ կենտրոնական տեղ է գրավում մարդու իրավունքների առաջնությունը և գաղափարը (երբեմն չափազանցված), որը հանգեցնում է մարդու պատասխանատվության վերացման կամ նսեմացման: Բարոյական բազմակարծության աճը, փորձարարական հետազոտությունների նկատմամբ էթիկական և իրավական վերահսկողության անհրաժեշտությունը, բիոէթիկական հիմնախնդիրների համալսարհայնացումը՝ այս ամենը նոր ազդակ է հաղորդում Հայ աստանու մ բիոէթիկայի հիմնախնդիրների հետագա փիլիսոփայական մշակումներին [Давтян С.А., 2012]:

«Բիոէթիկայի պատմական մոդելները» ենթագլխում

առանձնացվում և վերլուծվում են բժշկական էթիկայի ճարտարագիտական, պատերազմական գործակցային և պայմանագրային մոդելները:

Ատենախոսության մեջ վերլուծվում են ժամանակակից գիտական գիտելիքի և առողջապահության համակարգի հումանիզացման իրականացման մեխանիզմները: Վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ Հայ աստանու և նրա բիոէթիկայի կայացման իր ազգային առանձնահատկությունները: Դրանց ուսումնասիրությունը բերում է այն եզրահանգման, որ հայրենական ավանդույթների և արևմտյան բիոէթիկայի նվաճումների համադրումը միայն թույլ կտա իրավիճակի բացահայտել բժշկության հումանիստական բովանդակության հետագա զարգացման հնարավորությունները:

«Բժշկի պարտականությունները և հիվանդի իրավունքները» ենթագլխում

առաջադրվում և հիմնավորվում է այն թեզը, որ բժշկի պարտականությունների և հիվանդի իրավունքների իրականացման պրակտիկան ճիշտ հասկանալու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել սոցիալ-տնտեսական, հոգեբանական և մշակութային այն համատեքստը, որի շրջանակներում գործառու էն բժիշկ-հիվանդ հարաբերությունները:

Ինչպես հավաստում են անենախոսի կողմից անցկացված սոցիոլոգիական հարցումների արդյունքները, հայ բժիշկների և հիվանդների մեծամասնությունը մնում է պատերազմի դիրքերում:

Բժիշկներից շատերը հիվանդի առողջությունը և նրա կյանքի երկարացումը համարում են անհամեմատալ էլիկարևոր արժեքներ, քան հիվանդի ընտրություն իրավունքը:

Չաճախ կասկածի տակ է առնվում նաև հիվանդի իրազեկված լինելու իրավունքը: Այսօր Չայաստանում բժիշկների և հիվանդների գիտակցությունը աստիճանաբար ազատագրվում է որոշ գաղափարական կապանքներից:

Երկրորդ, այն դառնում է ավելի ու ավելի բազմակարծ, որն արտացոլում է հայ հասարակության մեջ առկա դիրքորոշումների բազմազանությունը /պատերազմի ստականից մինչև ազատական (լիբերալ) դիրքորոշումները/: Երրորդ, հասարակական, ազգային գիտակցությունը ձեռք է բերում ավելի քննադատական բնույթ: Դա առանձնապես ակնառու դրսևորվում է բժշկական հիմնահարցերի, առողջապահական հիմնարկների գործունեության հասարակական գնահատականների մեջ:

Առենախոսության մեջ շեշտվում է այն միտքը, որ մեզանում ստեղծվել է յուրօրինակ արատավոր շրջան. առողջապահության համակարգի նկատմամբ անվստահության լայն տարածումը հարուցում է առողջապահության ոլորտի հոկզագրգիռ հասարակական քննադատություն: Ի պատասխան դրան՝ այդ ոլորտի ներկայացուցիչները վկայակոչում են երկխոսության գծով պատասխանատու գործընկերոջ բացակայությունը չարչրկված թեզը: Խնդիրն այն է՝ ինչպես կազմաբան դելայդ շրջանը՝ առողջապահության պատասխանատուների և Չայաստանի քաղաքացիական հասարակության փոխգործակցությունը վերածելով աջակցություն և հակադարձ կապի արդյունավետ մեխանիզմի: Այսինքն, անհրաժեշտ է առողջապահության համակարգի, բժշկական հանրության և հիվանդների հարաբերությունների կանոնակարգման մեխանիզմները այնպես կարգավորել, որպեսզի դրանք ճիշտ ժամանակին ընկալեն ու արտահայտեն հայ հասարակության տարբեր շահերը՝ մեղմացնելով առողջապահության համակարգի և քաղաքացիական հասարակության միջև առկա լուրջ հակասությունները: Աշխատանքում առաջարկվում և հիմնավորվում է բժշկական հանրության, առողջապահության համակարգի ինստիտուտների և քաղաքացիական հասարակության միջև ակտիվ ներազգային երկխոսության անհրաժեշտությունը:

Երրորդ գլուխը՝ «Բիոէթիկայի հիմնահարցերի փլի խոփայական, բարոյաիրավական տեսանկյունները», նվիրված է հոգեկան հիվանդների, մտավոր թուլլ գարգացածների, հղիության արհեստական ընդհատման, ինչպես

նաև գենային տեխնոլոգիաների և կլոնավորման բարոյափրավական առևտրային գործունեություններին վերաբերող ծրագրերը:

«Յոգեկան հիվանդների, մտավոր թուլյալ զարգացածների իրավունքների պաշտպանության գործում քաղաքացիական հասարակության դերն ու նշանակությունը» ենթագլխում նշվում է, որ բժշկական-հիվանդ հարաբերությունների իրական երանգապակե իրավունքները հետադարձաբար ինքնակրթություն, ներառյալ Հայաստանում, անհամեմատ ավելի բարդ ու հակասական է, մասնավորապես այն միջոց է որ բավարարում է բժշկական էթիկայի ժամանակակից պահանջներին: Քիչ չեն դեպքերը, երբ հոգեկան հիվանդներին տնայնորեն պահել են հոգեբուժական հիմնարկում, և դա այն դեպքում, երբ նա վտանգ չի ներկայացրել շրջապատի համար: Հիվանդի իրավունքների անսթուգ ոտնահարման վերաբերյալ չկան դատական փաստեր (որ դրա համար մեղավոր անձինք ենթարկվել են պատասխանատվության):

Նկատելի է նաև, որ մեր երկրում հոգեկան հիվանդների նկատմամբ որոշ խորակներում ունի ոչ միայն իրավական, այլ և իր դրոշմաբանական այլ ձևերը. տնտեսական՝ ֆինանսավորումը մնում է մնացորդային սկզբունքի, բարոյափրավության և անհատի հասարակության նիցկոշտկերպով մեկուսացնելու պրակտիկան և այլն: Դա ամբողջովին չի համապատասխանում մարդու կյանքի նկատմամբ հումանիտական մոտեցման պահանջներին, ինչպես նաև բժշկական էթիկայի գլխավոր պատգամին՝ «հիվանդի բարօրությունը բարձրագույն օրենք է»: Բժշկական պրակտիկայում օրինակներում ամրապնդումը՝ հիվանդների իրավունքների պաշտպանության կարևոր երաշխիքներից մեկն է:

«Հղիության արհեստական ընդհատման հիմնախնդիրը. բարոյափրավական կարգավորման հրատապ հարցեր» ենթագլխում քննարկվում են հղիության ընդհատման վերաբերյալ ազատական լիբերալ, պահպանողական, և չափավոր մոտեցումների առանձնահատկությունները: Պահպանողականները գլխավորապես հենվում են կրոնաբարոյական արժեքների վրա: Հայտնի է, որ քրիստոնեությունը, (մասնավորապես Հայ Առաքելական եկեղեցին), վճռականորեն մերժում է արհեստական վիժեցումը, պաշտպանելով այն տեսակետը, որ պտուղն արդեն մոր մարմինը չէ, այն՝ այլ մարդկային էակի կյանքն ու մարմինն է: Քրիստոնեության տեսանկյունից պտուղն արդեն իսկ Աստծո պատկերի կրողն է, որը չպետք է հանձնվի արտաքին աշխարհի ուժերի տնօրինությանը. «Նա, ով պիտի ծնվի, արդեն մարդ է» (Տերտուլիանոս): Արհեստական վիժեցման հակառակորդները վկայակոչում են աստվածաշնչյան այն հատվածները, որտեղ Աստված ներկայանում է իբրև կենդանի արարածների միակ ստեղծողը /Ես. 44:2, Սաղմ. 138:13, Ղուկ. 1-ին գլուխ/:

Ո՛չ փիլիսոփայություն, ո՛չ էլ բժշկագիտություն մեջ չկան հասկացություններ, որոնք հայեցակարգային ձևակերպում են տալիս մարդկային կյանքի առանձնահատուկ վիճակներին՝ դեռևս չծնված մարդու կյանքը, և այն մարդու

կյանքը, որը կանգնած է մահվան շեմին: Դրա պատճառն այն է, որ մարդկային կյանքի այդ վիճակների իմաստավորման հիմնախնդիրը արդիական է դարձել միայն 20-րդ դարում՝ բժշկական նոր տեխնոլոգիաների զարգացման հետևանքով:

«Գենային տեխնոլոգիաների և կլոնավորման փիլիսոփայական և բարոյագիտական հիմնահարցերը» ենթագլխում քննարկվում են մարդկային կյանքի կառավարման հետ կապված նորագույն տեխնոլոգիաների էթիկական խնդիրները:

Ատենախոսության մեջ նշվում է, որ կլոնավորումը միանշանակ չի ընկալվում ո՛չ բժշկական հանրույթի և ո՛չ էլ լայն հասարակայնության կողմից: Կլոնավորման գաղափարն ինքնին հակաբնական է: Եվ, որ նույն գենետիկ կոդով մի քանի մարդկանց կրկնօրինակումը («պատճենահանումը»), կարող է լուրջ հարված հասցնել մարդկային արժանապատվությանն ու անկրկնելիությանը: Նաև արտահայտվում է մտավախությանն, որ կլոնավորումը կարող է հանգեցնել մարդ-մուտանտների ստեղծմանը:

Ելնելով այս վերլուծությունից, հետևությունն է արվում, որ, թեև գենային թերափային նպատակները առայժմ հստակ են, տակավին խնդրահարույց են մնում ժամանակակից ռեսուրսների վերաբաշխման, կիրառելիության ոլորտների, անձի իրավունքների և գլոբալ վերահսկողության հիմնահարցերը:

Կլոնավորման գաղափարը մարդկությանը, նրա բնականությանը և փիլիսոփայությանն առաջադրում է սկզբունքորեն նոր խնդիրներ, որոնց հետ նախկինում չի բախվել: Առաջին հերթին, խոսքը մարդկային անձի անկրկնելիության, անհատականության, ինքնավարության կորստի մասին է:

Երկրորդ, գենետիկ ձեռնածույնությունները (մանիպուլյացիաները), ժամանակակից գենի արհեստական վերածնունդները, բնության՝ այս սրբության սրբոցի մեջ մարդու կոպիտ ներխուժումը կարող է, ի վերջո, փոխել մարդկության կենսաբանական և սոցիոմշակութային կոդը: Ինչ երաշխիք կա, որ հեռավոր ապագայում չեն հայտնվի մարդու գենետիկ, ռասայական մաքրության զամանցական գաղափարի նոր հետևորդներ, որոնք կփորձեն մաքրագործել ապագա սերունդներին՝ ուղղակի արգելելով «թերաբժեք» մարդկանց ծնունդը և նախապատվության տալով «ազնվածիկներին»:

Չորրորդ՝ «Կյանքի մահվան հիմնախնդրի նկատմամբ փիլիսոփայական ռեֆլեքսիան» գլխում մահվան նկատմամբ մարդու վերաբերմունքի փիլիսոփայական ուսուցանողական հրատապությանը բացատրվում է մի շարք գործոններով: Նախ, մահը կամ մահանալու գործընթացը այսօր հաճախ նկարագրվում է որպես «մահ հիվանդանոցում», որտեղ ծանր հիվանդը, պատկերավոր առած, պարունկված է բժշկական տեխնիկայի «լարերով և խողովակներով», որտեղ

նսեմացվում է բուն իսկ մարդու մահանալու փաստի արժեքային նշանակությունը:

Երկրորդ, ժամանակակից ինտենսիվ թերապիայի, վերականգնող թերապիայի արակտիկ գործադրումները հաճախ հանգեցնում են տարիմաստարդյունքների, երբ մի դեպքում կյանքի և մահվան սահմանները անորոշ են դառնում /ուղեղի մահը/, իսկ մյուս դեպքում՝ մահանալու գործընթացն արհեստականորեն երկարացվում-ձգձգվում է /վեգետատիվ վիճակ և այլն/:

Մահացողին ժամանակակից բուժօգնությունն ցույց տալու արակտիկան վկայում է, որ կյանքի նկատմամբ հարգանքի էթիկական սկզբունքը այսօր հաճախ փոխակերպվում է արժանապատիվ մահվան մարդու իրավունքի սկզբունքի:

Երրորդ, ժամանակակից հասարակության մեջ արժանապատիվ մահվան մարդու իրավունքի գաղափարն ակտիվորեն քննարկվում է երկու ուղղություններով՝ որպես էֆթանազիայի և որպես հոսպիտալների /մահացողներին պալիատիվ սոցիալ-բժշկական օգնություն/ հիմնախնդիր:

«Մահը՝ փիլիսոփայական և կրոնագիտական ուսումնասիրությունների կիզակետում» ենթագլխում ցույց է տրվում, որ մահվան նկատմամբ մարդու վերաբերմունքի հիմնահարցը առանցքային նշանակություն է ունեցել և ունի փիլիսոփայություն համար: Մահվան ֆենոմենի նկատմամբ փիլիսոփայական մոտեցումները պայմանավորված են, նախևառաջ, պատմաշակութային զարգացման տարբեր փուլերում մարդու, բնություն և հասարակության փոխարաբերությունների ռաջիոնալ իմաստավորման հիմնախնդրով: Անտիկ փիլիսոփայություն մեջ /Պլատոնի «Ֆեդոն», «Պետություն», «Օրենքներ» և Արիստոտելի «Պոլիտիկա», «Նիկոմախի էթիկա» աշխատություններում/ առաջադրվում է այն գաղափարը, որ մարդու բնությունը ինքնանպատակ է, հիմնականում դիտվում է որպես ամբողջի, այսինքն հասարակության /պետություն-արվեստ/ մաս: Պլատոնը «Օրենքների» մեջ հենց այդ դրույթով է հիմնավորում մահապատժի՝ որպես քրեական պատժի կիրառման անհրաժեշտությունը: Անտիկ աշխարհին դեռևս անձանթ էր «էֆթանազիա» եզրույթը, թեև և՛ Պլատոնը, և՛ Արիստոտելը պաշտպանում էին «ավելորդ մարդկանց» կյանքը դադարեցնելու գաղափարը: Մինևոչև ժամանակ, երկու մեծ փիլիսոփաներն էլ վճռականորեն դեմ էին ինքնասպանությանը՝ ելնելով պետական շահերից /որպեսզի պետությունը չզրկվի ամենակարևոր կապիտալից՝ զինծառայողությանը պիտանի քաղաքացիներից/: Ինչ վերաբերում է մահվան նկատմամբ վախի հիմնախնդրին, ապա Պլատոնը Սոկրատեսի շնորթերով առաջարկում էր դրա հաղթահարման առաջին լուծումներին՝ փիլիսոփայական ռեֆլեքսիան [Сократ. Платон. Аристотель. Сенека, 1995]:

Այդ գործընթացը, որ սկսվեց Վերածննդի դարաշրջանում և հզոր զարգացում ստացավ Լուսավորություն դարաշրջանում,

հանգեցրեց մահվան՝ որպես երկրային կյանքից այն կողմնային աշխարհին անցման քրիստոնեական ըմբռնման փիլիսոփայական ժխտմանը: 16-19-րդ դարերում փիլիսոփայության զարգացման գլխավոր ուղղություններին էր պանթեիզմը /Ջ. Բրունո, Բ. Սպինոզա, Գ. Զեգել և ուրիշներ/ [Спиноза Б., 1957; Гегель Г., 1990 и др.]: Բ. Սպինոզայի հայտնի միտքն այն մասին, որ «... ազատ մարդը ոչ մի բանի մասին այնքան քիչ է չի մտածում, որքան մահվան մասին», արտահայտում է մահվան նկատմամբ մարդու՝ պանթեիստորեն հաշտ ու խաղաղ վերաբերմունքի էությունը (կյանքի նկատմամբ վախը այստեղ պարզապես անտեսվում մարհամարհվում է):

Այդ ուղղության ճգնաժամի նախանշանները սուր է զգացել Բ. Պասկալը [Паскаль Б., 1974]: Ֆ. Նիցշեի, «կյանքի փիլիսոփայությունը» բովանդակում է իր մեջ, ժամանակակից մշակույթին համահունչ, էֆթանազիայի, ինքնասպանության՝ մարդու իրավունքի արդարացման փաստարկում [Ничае Ф., 1990]: Չարգացնելով կյանքի փիլիսոփայության այդ միտումը, Մ. Յայդեգերը կիրառեց ֆենոմենոլոգիայի մեթոդը, ցույց տալով, որ վախը, որպես իր հիմքում մահվան վախ, մարդու առջև բացում է նոր հեռանկար: «Դեպի մահ կողմնորոշված կեցությունը, - նշում է Մ. Յայդեգերը, - ըստ էության վախն է» [Хайдеггер М., 1993]:

Եկզիստենցիալ իզմը, փոխառելով այս դրույթը ստիկյան բարոյագիտությանից՝ փոխակերպված ձևով արտահայտել է մարդկային գոյության անել անել իության և անիմատության մեջ գաղափարը: Եկզիստենցիալ իզմի փիլիսոփայության մեջ մահվան նկատմամբ մարդու վերաբերմունքի վերլուծությունը (Մ. Յայդեգեր, Կ. Յասպերս, Ն.Ա. Բերդյաև և ուրիշներ) կանխատեսեց մահվան և մահանալու աշխարհայացքային, բարոյահոգեբանական ասպեկտների բիոէթիկական կիրառական հետազոտությունները [Бердяев Н.А., 1992; Ясперс К., 1994]:

«Էֆթանազիայի երևույթը և նրա փիլիսոփայական մեկնաբանության առանձնահատկությունները» ենթազխտում նշվում է, որ «Էֆթանազիա» եզրույթը առաջին անգամ փիլիսոփայական շրջանառության մեջ մոտ էել է Ֆ. Բեկոնը՝ իր «Նոր Օրգանոն» աշխատության մեջ, հասկանալով թեթև, ոչ ցավագին մահը: «Թեթև մահ» նշանակության մեջ այն օգտագործվել է «Յակագիր Էֆթանազիայի մասին» փաստաթղթում /1980թ./: Այստեղ Էֆթանազիան բնութագրվում է որպես «... ցանկացած գործողություն կամ, ընդհակառակը, անգործություն, որն իր էությունով կամ դիրտավորությամբ հանգեցնում է մահվան: Այսինքն՝ իր ուղղակի նշանակությամբ, էֆթանազիան բժշկի օգնությամբ կանխամտածված սպանությանն է»: Պրակտիկայում գործածվում է նաև «կյանքի ավարտին ընդունվող բժշկական որոշում» արտահայտությունը (Medical decision concerning end of Life) [Иванюшкин А.Я., Юдин Б.Г., 2001; Тищенко П.Д., 2000, Davtyan S., 2011]:

Էֆթանազիայի գնահատման հարցում առանձնանում են ազատական և պահպանողական մոտեցումները: Առաջինը

ներկայացնում է Էֆթանազիայի կողմնակիցներին, որոնք այն ընդունելի են համարում հետևյալ նկատառումներով: Նախ, մահը՝ հիվանդի անպատելի տառապանքները դադարեցնելու վերջին միջոցն է:

Երկրորդ՝ կյանքի ավարտին հիվանդի մտահոգվածությունն իր հարազատների մասին («չեմ ցանկանում հարազատներին բեռ դառնալ»):

Երրորդ, հիվանդի Եսասիրական մղումներով՝ «ցանկանում եմ մեռնել արժանապատվորեն»:

Չորրորդ, նպատակահարմարության սկզբունքը, որը ենթադրում է անհուսալի հիվանդների կյանքի պահպանմանն ուղղված անարդյունք և երկարատև միջոցառումների դադարեցում:

Հինգերորդ, մի շարք անբուժելի հիվանդությունների բուժումը և կյանքի պահպանումը պահանջում է բավական թանկարժեք դեղորայքի և սարքավորումների կիրառում: Ակներն է, որ այստեղ տարբեր մոտեցումների էթիկական հիմքերը թաքնված են կյանքի ավարտին որոշում կայացնող կողմերի հոգեբանական դրդապատճառների մեջ: Հիվանդին կարող են մահացման մատնել և՛ դաժան հարազատները՝ լքելով իրենց ազգականին, և՛ հոգատար բժիշկները, որոնք սպառել են բուժման միջոցները ու ցանկանում են վերջ դնել հիվանդի զուր տառապանքներին: Ատենախոսության մեջ նշվում է, որ, անտարակույս, գոյություն ունի արժանապատիվ, առանց տառապանքների մեռնելու իրավունք: Եվ այդ իմաստով, Էֆթանազիան՝ սովորական ընտրությունն է մահվան և կյանքի միջև: Էֆթանազիան՝ Էկզիստենցիալ ընտրությունն է մահվան և մահվան միջև, այսինքն՝ ընտրությունն է տանջալի մահվան և առանց տառապանքների մահվան միջև:

Սակայն դա բնավ չի ժխտում կամ վերացնում կյանքի պահպանման մասին օրենքը: Մահը՝ մարդկային կեցության անբաժան տարրն է՝ իր բոլոր հետևանքներով: **Դա նշանակում է, որ արժանապատիվ արել ու և մեռնել ու իրավունքը բնավ չի նույնանում միայն մեռնել ու իրավունքի հետ այն ներառում է նաև մարդասիրական եղանակներով բուժում ստանալ ու իրավունքը:** Նման բուժումը պետք է ավարտվի միայն բնական մահով, ընդ որում առանց դրա արհեստածին շահարկումների [Davtyan S.H., 2002; Դավթյան Ս.Հ., 2009; Davtyan S.H., 2011]:

Իսկ Էֆթանազիայի հակառակորդ՝ պահպանողականները բերում են հետևյալ փաստարկները: Նախ, կրոնաբարոյական դիրքորոշումները՝ «մի սպանիր» և «Սիրիր մերձավորիդ հանուն Աստծո»:

Երկրորդ, «ինքնամաքում՝ տանջանքի միջոցով» և «ծանր հիվանդ մարդկանց խնամքի միջոցով փրկվելու հույս» [Юдин Б.Г., 1991]:

Երրորդ, բժշկությանը հայտնի են բացառիկ դեպքեր, երբ ծանր, անբուժելի համարվող հիվանդությունը (օրինակ՝ քաղցկեղը) ինքնաբերաբար բուժվել է:

Չորրորդ, բժշկության զարգացման իմաստը բուժման նոր մեթոդների, հնարավորությունների ուղիների փնտրումն ու հայտնաբերումն է, կամ, որ նույնն է, պայքարը անբուժելի համարվող հիվանդությանն և մահվան դեմ [Уиклер Д и др., 1989; 1990; Неговский В.А., 2009; Դավթյան Ս.Յ., 2012]:

Եֆթանազիայի առավել հետևողական հակառակորդները հոգևորականներն են, որոնք այն համարում են Աստծո օրենքներին հակառակ կատարվող գործողության: Ըստ քրիստոնեական ավանդության, կյանքն Աստուծոց տրված պարգև կամ փոխառությունն է: Աստված ստեղծել է ամեն ինչ, ներառյալ մարդկային կյանքը, և բարի է հռչակել այն /Թևոհ. 1-31/: Աստված աչնչյան Տասնաբանյայի վեցերորդ պատվիրանը զգուշացնում է. «Մի՛ սպանիր» /Ելք 20:13/: Պողոս առաքյալն իր հերթին ուսուցանում է. «Չգիտե՞ք, թե ձեր մարմինները տա՞ր են Սուրբ Յոգու» /Ա.Կորնթացիներ 6:19/: Աստված աչնչում հստակ է, որ մարդը չի կարող ընտրել իր մահվան ժամանակը: Այդ մասին տեղեկանում ենք ժողովող գրքից. «Ամեն բանի ժամանակը կա, ծնվելու ժամանակը և մեռնելու ժամանակը, տնկելու ժամանակը և տնկածը հանելու ժամանակը» /Ժող. 3:1-4/: Քրիստոնեական տեսանկյունից կյանքի արժեքը, կամ, որ նույնն է, կյանքի սրբությունը անպայման է: Կյանքը փոխարժեք չունի:

Դա նախ նշանակում է, որ յուրաքանչյուր անհատի կյանքը պետք է արժևորվի անկախ կարգավիճակից, պայմանից, տարիքից կամ որևէ այլ բանից:

Երկրորդ՝ մարդկային ամհատի կյանքը նրա սեփականությանը չէ: Աստված է բառիս բուն իմաստով ամբողջ կյանքի սեփականատերը, ներառյալ մեր կյանքի: Ուրեմն, եթե դա այդպես է, ապա մեր կամ ուրիշի կյանքի հետ վարվելու իրավունքները սահմանափակ են:

Աշխատանքում ընդգծվում է, որ աստվածաբանական և փիլիսոփայական մտքի հայ ներկայացուցիչները բազմիցս անդրադարձել են մահվան խնդրին:

Այսպես, Դավիթ Անհաղթ մեծ փիլիսոփան, շարունակելով ու զարգացնելով Ներսես Մեծի և Յիսուրյանտեսի միտքը, իր «Սահմանք իմաստասիրության» երկի 9-րդ գլխում նշում է, որ ո՛չ իրավացիորեն, և ո՛չ էլ անիրավացիորեն որևէ մեկն իրավունք չունի վերջ տալու իր կյանքին, քանի որ այդ ցանկությունը կամ գաղափարը դեմ է Արարչին: Ըստ Դավիթ Անհաղթի՝ մարդն իրավունք չունի «բռնության մեջ կտրելու այն հանգույցը, որ Աստված է կապել»: Իսկ այն փորձությունները, որոնք մարդու մեջ նման միտք են առաջացնում, ըստ փիլիսոփայի, գոյություն ունեն «ոչ նրա համար, որ մարդ վերջ տա ինքն իրեն, այլ որպեսզի փորձվի մարդու հոգին»: Ըստ նրա պատկերավոր արտահայտության՝ լավ նավապետը խաղաղ ծովում չէ, որ փորձվում է, այլ *ալ եկոծույն ժամանակ*, նույնպես և «վեհագույն հոգին, - եզրակացնում է մեծ փիլիսոփան, -

խիզախորեն ընդառաջ է գնում փորձությանը» [Դավիթ Անհաղթ, 1980թ.]:

Հատկանշական է, որ միջնադարյան հայ օրենսդրական մտքի ռահվիրաներ Մխիթար Գոշի և Սմբատ Գուևոստաբլի «Դատաստանագրքի» 119 և 154 հոդվածների համաձայն միտումով կամ տգիտության պատճառով հիվանդի առողջությանը վնասող և մահն արագացնող բժիշկները պատժապարտ էին: Այն հայտ է բժշկի պատասխանատվության խոր գիտակցումը հայկական օրենսդրության մեջ, որը նաև վկայում է երկրի բժշկանոցների մասնագիտական բարձր մակարդակի մասին [Վարդանյան Ս.Ա., 2000]:

Ժամանակակից փիլիսոփաների, իրավագետների և բժիշկների մեծամասնությունը անթույլատրելի է համարում էֆթանազիան՝ իր բոլոր ձևերով, եթե անգամ դրանք կիրառվում են գթասիրական նկատառումներով [Դավթյան Ս., 2009; Davtyan S., Khachatryan M., Johrian A., Gazaryan K., 2014]:

ՀՀ «Բնակչության սահմանափակում և սահմանափակում արակային անվտանգության մասին» օրենքի /1996թ./ 23-րդ՝ «Էֆթանազիայի արգելումը» վերտառությամբ հոդվածում հստակ ձևակերպված է դրույթ (և փառք Աստճո, որ կանման դրույթ), ըստ որի «Հայաստանի Հանրապետությունում արգելվում է Էֆթանազիան՝ հիվանդի խնդրանքով նրա մահվան արագացումը, որևէ գործողությամբ և միջոցներով: Այն անձինք, ովքեր հիվանդին գիտակցաբար դրդում են Էֆթանազիայի կամ իրականացնում են այն, կրում են պատասխանատվություն ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով» [ՀՀ թրեակն օրենսգիրքը բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման մասին (ընդունված՝ Աժ կողմից 04.03.1991 թ. Հ.Օ-42, բաց. 25,10,10)]:

«Պալիատիվ բժշկության զարգացման հեռանկարները որպես այլ ընտրանք Էֆթանազիային» ենթազվ խումնշվում է, որ ժամանակակից հոսսփսները՝ սոցիալ-բժշկական հիմնարկությունները արգասաբեր օգնություն են ցույց տալիս մահացողներին՝ նրանց ապահովելով՝ «մահ արժանապատվությամբ»: Այդ պրակտիկան, ըստ էության, Ֆ. Բեկոնի որոշ գաղափարների իրականացման կոնկրետ դրսևորումներից է, որոնք անգլիացի փիլիսոփան արտահայտել է գրեթե 400 տարի առաջ: «Արժանապատիվ մահվան մարդու իրավունքը» առաջադրվել և հիմնավորվել է Ֆ. Բեկոնի, Ջ. Լոկի փիլիսոփայական աշխատություններում:

Հոսսփսային առաքելություն փիլիսոփայությունը՝ մահացող մարդուն օգնություն ցուցաբերելու գործում հաստատում է էթիկական նոր մոտեցումներ: Դա թույլ է տալիս, որոշ հավանականությամբ, դատել պալիատիվ բժշկության զարգացման հեռանկարների և այն հիմնախնդիրների մասին, որոնք կարող են ծագել կենսաբժշկական տեխնոլոգիաների զարգացման հետևանքով:

Պալ իատիվ բժշկությունը ՀՀ-ում զարգացող նոր ոլորտ է, որ կարիք ունի պետական աջակցության և հովանավորության: Ամռնիչ օգնությունը որպես նորամուծություն և Հայաստանում դեռևս չի ճանաչվել որպես մասնագիտացման ոլորտ [Ր. Կարապետյան, 2007]: Հակացավային և պալիատիվ օգնության առաջին ծառայությունները մեզ մոտ ստեղծվել են դոցենտ Յ. Կարապետյանի ջանքերով: Հայաստանում պալիատիվ բժշկության համակարգի կայացման մասին այսօր դեռ վաղ է խոսել:

«Եզրակացությունում» ամփոփվել են աստեղագիտության հետազոտության արդյունքները և կատարվել հետևյալ ընդհանրացումները.

- Առաջին անգամ ուսումնասիրվել են բիոէթիկայի՝ որպես արդի գիտակարգի փիլիսոփայական և էթիկական հիմքերը:
- Հայաստանում բիոէթիկայի՝ որպես միջգիտակարգային գիտական գիտելիքի վերլուծություն արդյունքում բացահայտվել են նրա աշխարհայացքային և արժեքանակական հիմքերը:
- Հստակեցվել են մարդու կյանքի և առողջության պահպանման ազատական և պահպանողական մոտեցումները:
- Ազգային որոշ առանձնահատկություններին վերլուծություն շնորհիվ բացահայտվել են այն գծերը, որոնք խոչընդոտում են կյանքի և առողջության նկատմամբ նոր արժեքանակարգի ձևավորմանը: Ցույց է տրվել, որ Հայաստանում ձևավորվել և գործառու է կյանքի և առողջության նկատմամբ վերաբերմունքի որոշ ակիտիպ, որը բնութագրվում է պատասխանատվության ցածր մակարդակով, կենսական ուժերի և առողջության ռեսուրսների ոչ խելամիտ օգտագործման ազգային առանձնահատկություններով:
- Հաստատվում է, որ ժամանակակից Հայաստանում բիոէթիկայի հիմնական սկզբունքների իրագործման դժվարությունները պայմանավորված են նրանով, որ մեզանում դեռևս չեն ձևավորվել անձնական կողմնորոշվածություն և ունեցող բժշկական ավանդույթները, բժիշկ և հիվանդ փոխարաբերություններում շարունակում են գերիշխել պատերազմի ստանդարտները, հայրենական առողջապահության մեջ խրաջող ճգնաժամային իրավիճակը, բժշկության առևտրայնացման միտումները:
- Հայաստանում բիոէթիկայի՝ որպես նոր գիտակարգի կայացումը կապված է համաարդկային և ազգային արժեքների փիլիսոփայական իմաստավորման հետ: Դա հնարավորություն է ընձեռում բացահայտել և բարոյականության և իրավունքի հրամայականների կիրառումը պրակտիկ բժշկության մեջ:
- Հիմնավորվում է, որ բարոյագիտության հայրենական ավանդույթների և արևմտյան բիոէթիկայի նվաճումների համադրումը միայն թույլ կտա բացահայտել բժշկության հումանիտական բովանդակության զարգացման հնարավորությունները և մշակել ապագա բժիշկների բարոյական նկարագրի ձևավորման ռազմավարությունը:

➤ Անդրադարձնալով Հայաստանում բիոէթիկայի ձևավորման գործընթացին, ասենախոսությունում անդրադարձ է կատարվում նաև բիոէթիկայի՝ որպես սոցիալական ինստիտուտի կայացման հիմնահարցին: Որպես այդպիսին, Բիոէթիկան ՀՀ-ում գտնվում է իր կազմավորման փուլում:

➤ Հաստատվում են նաև, որ բիոէթիկայի արոբլեմային դաշտը կազմում են սերնդագոյացման և գենային թերապիայի, ներառյալ գենոմային հետազոտությունների և մանիպուլյացիաների, ինչպես նաև կյանքի և մահվան սահմանային իրավիճակների, հիվանդների իրավունքների ապահովման և իրազեկված համաձայնության բարոյափոխության հիմնահարցերը: Այդ թվում նաև փոխառված-տաբանություն, բժշկություն ամետրայնացման, արդարության և այլնի բարոյափոխության արդի խնդիրները:

➤ Հետազոտությունները մեզ հանգեցրել են այն եզրակացության, որ բիոէթիկայի ամանձնահատկությունն այն է, որ ուշադրությունը կենտրոնացնում է գիտության և արևմտիկ գործունեության այն եզրերի վրա, որոնք այսօր հավանում են արմատապես փոխել մարդու բնությունը կամ նրա կենսագործունեության կողմերը:

➤ Բիոէթիկայի հիմնահարցերի՝ կլոնավորման, գենային թերապիայի հիմքերի, փոխոփայական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանք ունեն կարևոր արժեքային-ախարհայացքային նշանակություն: Առանց աշխարհում և հասարակության մեջ մարդու դերի և տեղի փոխոփայական իմաստավորման, նրա բարոյահոգևոր էություն բացայտման, գենետիկայի նվաճումների իրականացման բոլոր փորձերը հղի են մարդկության համար անկանխատեսելի հետևանքներով:

➤ Էֆթանազիայի հիմնախնդրի փոխոփայական վերլուծությունը ցույց է տվել, որ 20-21-րդ դարերի փոխոփայական միտքը մահը այլևս չի դիտում որպես մարդկային կեցության նկատմամբ արտաքին և խորթ երևույթ, այլ բուն կյանքի գոյակազմիչ բաղկացուցիչ: Ընդ որում փոխոփայորեն մեկնաբանվում են ոչ միայն կյանքի և մահվան սահմանային իրավիճակների հիմնահարցերն, այլ և մարդկային կյանքի էկզիստենցիալ հիմքերը՝ ազատությունը և պատասխանատվությունը: Էֆթանազիան՝ ընտրությունն է մահվան և մահվան միջև՝ տանջալի մահվան և տառապանքներից զերծ մահվան միջև: Սա է Էֆթանազիայի սկզբունքային տարբերությունը ինքնասպանությունն ունից: Էֆթանազիայի հիմնահարցը այսօր ոչ միայն դարձել է փոխոփայական և հասարակական սուր բանավեճերի առարկա, այլև չի ստացել իր վերջնական միասնական մեկնաբանությունը ժամանակակից Էթիկայի, իրավունքի և բիոէթիկայի մեջ:

➤ Վերլուծելով Էֆթանազիայի երևույթը, ընդհանրացվում են հայ հասարակության մեջ Էֆթանազիայի կողմնակիցների և հակաակորդների փաստարկները: Հեղինակային բացասական

դիրքորոշումը ամրապնդվում է աստենախոսի կողմից անցկացված սոցիոլոգիական հետազոտության արդյունքով:

➤ Աստենախոսության մեջ առաջադրված և հիմնավորված է այն, որ աջակցված մահվան և էֆթանազիայի գաղափարը մարդկային կյանքի անփոխարինելի արժեքի գաղափարն է մերժում, որը խոր արմատներ ունի հայ քրիստոնեական ավանդության և փիլիսոփայության պատմության մեջ (Դավիթ Անհաղթ, Գրիգոր Տաթևացի, Մ. Գոշևայլը):

➤ Մարդու արժանապատիվ մահվան իրավունքի գաղափարն այսօր ակտիվորեն քննարկվում է երկու ուղղությամբ. որպես էֆթանազիայի հիմնախնդիր և հոսպիսների /մահացողին ամոքիչ, պալիատիվ սոցիալ-բժշկական օգնության/ հիմնախնդիր: Աստենախոսության մեջ փորձ է արվել տալ պալիատիվ բժշկության պատմափիլիսոփայական մեկնաբանությունը, որի ակունքները կարելի է հայտնաբերել միջնադարյան մշակույթում: Իր հասուն տեսքով այն ածանցվում է ժամանակակից ժողովրդավարության, իրավաբանական գաղափարախոսության և հից, որը ելնում է մահանալու և մահվան իրավիճակում անձի ինքնավարության նկատմամբ հարգանքի էթիկական սկզբունքից /այն առավել խորը մշակված է Ի.Կանտի կողմից/:

Աստենախոսության թեմայով հրատարակված աշխատանքներ.

1. Դավթյան Ս., Էվթանազիա // «Բժշկություն և գիտություն և կրթություն» գիտատեղեկատվական հանդես, Երևան, 33, 2009թ., թ.3, նոյեմբեր, էջ 45-57:
2. Դավթյան Ս., Բիոէթիկա // Դասագիրք, Երևան, 33, 2009, 208 էջ:
3. Դավթյան Ս., Ազիզյան Ա., Նեմիշյան Ռ., Սեքսուալ առողջությունը բարոյականության տեսանկյունից // «Բժշկություն և գիտություն և կրթություն» գիտատեղեկատվական հանդես, Երևան, 33, 2009թ., թ. 1, էջ 51-52:
4. Դավթյան Ս., Բիոէթիկայի ներածություն // Մենագրություն և, Երևան, 33, 2012, 333 էջ:
5. Դավթյան Ս., Գիտատեխնիկական առաջընթացի հետևանքները բիոէթիկական ուսումնասիրության հիմնախարցեր // ԵՊԲՀ, Գիտական հոդվածների ժողովածու, Երևան, 33, 2012թ., էջ 487-494:
6. Դավթյան Ս., Մարդկային հաղորդակցություն: Բժիշկ-հիվանդ հարաբերությունների ներդաշնակեցման սոցիոմշակութային բնութագրեր // Երևանի Մ.Յերացու անվան պետական բժշկական համալսարան, Տարեկան հաշվետու գիտաժողով, Գիտական հոդվածների ժողովածու, հատոր II, Երևան, 33, 2013թ., էջ 342-351:
7. Դավթյան Ս., Խոսքաբուժության սոցիալ-փիլիսոփայական հիմքերը «Նարեկի» օրինակով // Երևանի Մ.Յերացու անվան պետական բժշկական համալսարան, Տարեկան հաշվետու

- գիտաժողով, Գիտական հոդվածների ժողովածու, հատոր II, Երևան, ՀՀ, 2013թ., էջ 335-342:
8. Դավթյան Ս., Կենսաբժշկական փորձարկումների սոցիալ - փիլիսոփայական վերլուծություն // Երևանի Մ. Յերացու անվան պետական բժշկական համալսարան, Գիտական հոդվածների ժողովածու, Երևան, ՀՀ, 2014, էջ 45-50:
  9. Դավթյան Ս.Յ., Բիոէթիկայի սոցիալ - արժեքային գործառնությունը, ՀՀ ԳԱԱ միջազգային գիտակրթական կենտրոնի տարեգիրք, Գիտական հոդվածների ժողովածու, Երևան, ՀՀ, 2016, էջ 215-226:
  10. Դավթյան Ս.Յ., Բիոէթիկայի մեթոդաբանական և աշխարհայացքային հիմքերը, Կանթեղ, Գիտական հոդվածներ, Երևան, ՀՀ, 2016, N2, էջ 182-197:
  11. Давтян С., Асланян Г., Исторические и культурные основы этической экспертизы биомедицинских исследований // В книге “Этическая экспертиза биомедицинских исследований в государствах-участниках СНГ” (социальные и культурные аспекты), Санкт-Петербург, РФ, 2007, стр. 110-128.
  12. Давтян С., Казарян К., Влияние антропогенных факторов на окружающую среду и экологию человека // В научно-практическом журнале “Экологический вестник”, № 4 (18), Минск, Республика Беларусь, 2011, стр. 17-25.
  13. Давтян С., Казарян К., Авдалян А., Человеческий смысл философии и сверхзадача Биоэтики // В сборнике научных статей «Стратегия выживания в контексте Биоэтики, Философии и Медицины», т. 2, Кишинев, Молдова, 2012, стр. 14-20.
  14. Давтян С., Арутюнян М., Экологическое образование как механизм формирования экологической культуры общества (опыт социологического исследования) // В материалах 12-ой Межд. Науч. конференции «Сахаровские чтения», 2012 года: Экологические проблемы 21–го века, Минск, Республика Беларусь, 2012, стр. 306-308.
  15. Давтян С., Арутюнян М., Отчуждение общества: от диагноза к действию // В сборнике научных статей «Стратегия выживания в контексте Биоэтики, Философии и Медицины», Кишнев, Молдова, 2013, т. 3, стр. 114-118.
  16. Давтян С., Биоэтика Учебное пособие // Ереван, РА, Изд. ЕГМУ, 2013, 257 стр.
  17. Давтян С.А., Казарян К.Т., Хачатрян М.А. Биоэтика и медицинское право // «Биоэтика» Федеральный научно-практический журнал, Волгоград, РФ, 1/15, 2015, стр. 14-18.
  18. Davtyan S., The Traditions, Customs, Mentality, Culture and Problem of Euthanasia in Armenia // 2nd International Conference on Ethics Education in Medical Schools. Program and Book of Abstracts. Eilat, Israel, 2002, p. 34.
  19. Davtyan S., Aslanyan G., “Ethical Review System for Biomedical Research in the Republic of Armenia (Historical and Cultural Background, Legal Regulations, Education in Bioethics, Perspectives and forms of International Cooperation)” // In Ethical Review of Biomedical Research in CIS Countries (Social and Cultural Aspects), Saint Petersburg, Russia, 2007, pp. 89-104.

20. Davtyan S., Using Literature and Theatre for Education of Issues of Involuntary Abortion, Sterilization and Hospitalization // *Bioethics Education: Contents, Methods, Trends*. Zefat, Israel, 2010, p. 34.
21. Davtyan S., Methodology of Bioethics approbation in YSMU // *In the New Armenian Medical Journal*, Vol. 5, N3. Yerevan, RA, September, 2011, pp. 62-71, 85.
22. Davtyan S., Basic Educational Program on Bioethics of UNESCO (Armenian Experience) // *In the book of Abstracts*. Singapore, Singapore, 2011, p. 32.
23. Davtyan S., The Use Of Works of Medieval Armenian Thinkers In Teaching Bioethics: “Narek” As a Remedy // *In the Book of Abstracts: Bioethics Education: Contents, Methods, Trends*, Tiberias, Israel, 2012, p. 52-53.
24. Davtyan S., Experimental Course of Bioethics Upon The Bioethics Core Curriculum Of UNESCO: *Methodology and results of Investigation* // Leading article in *International Journal “Medicine and Law”* V.31, #4, Haifa, Israel, December 2012, pp. 495-513.
25. Davtyan S., Bioethics: Word Curing and Music Therapy // *In the Book of Abstracts of the UNESCO Chair in Bioethics 9th World Conference on Bioethics, Medical Ethics and Health Law*. Naples, Italy, 2013, p.70.
26. Davtyan S., Bioethics Handout // Yerevan, RA, 2013, 189p.
27. Davtyan S., Balayan B., Nemishalyan R., Ethics Committees and GCP and GCP Rules (Armenian Experience) // *In the UNESCO Chair in Bioethics 9th World Conference on Bioethics, Medical Ethics and Health Law*. Naples, Italy, 2013, p. 180.
28. Davtyan S., Khachatryan M., Johrian A., Gazaryan K., Mkhian Gosh's Medieval Law Code and the Implications for Armenian Communities Abroad // *Medicine and Law Int. Journal*, Haifa, Israel, 2014, vol. 33 Number 2, July, pp. 41-48.
29. Davtyan S., Johrian A., Harutiunyan M., Armenian Alienated Society // *In the Survival Strategy in Terms of Bioethics Philosophy and Medicine. Collection of Scientific articles with International participation*. V. 4/20, Chisinau, Moldova, 2014, CEP “Medicine”, pp. 178-181.
30. Davtyan S., Ghazaryan K., Problems and Perspectives in Bioethics Education in the CIS Countries (Socio-Philosophical Analysis) // *In the Book of the Abstracts of the UNESCO Chair in Bioethics 10th World Conference on Bioethics, Medical Ethics and Health Law*. Jerusalem, Israel, 2015, p. 29.
31. Davtyan S., Kchachatryan M., Ghazaryan K., Johrian A., Narekatsi in Frames of Bioethics Curriculum // *In the “Book of Abstracts” of UNESCO Chair in Bioethics 11-th World Conference: Bioethics, Medical Ethics and Health Law*. Naples, Italy, 2015, p. 51.
32. Davtyan S. Armenian Medieval Philosophy and Medical Science: Narek as a Remedy. *Wisdom* 2 (5), Yerevan, RA, 2015, pp. 61-66.
33. Davtyan S. Khachatryan M. Personal Identity. «Биоэтика» Федеральный научно-практический журнал, Волгоград, РФ, 2016, стр. 17-23.

Давтян Сусанна Амбарцумовна
ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ПРОБЛЕМ БИОЭТИКИ

Диссертация на соискание учёной степени доктора философских наук по специальности 09.00.01 - "Теоретическая философия, логика, философия науки".

Защита состоится 28 июня 2016г., в 13⁰⁰ на заседании специализированного совета Психологии и философии 064 ВАК по присуждению ученой степени при Армянском государственном педагогическом университете им. Х. Абовяна по адресу: 0010, Ереван, ул. Тиграна Меца 17.

РЕЗЮМЕ

Представленная к защите докторская диссертация – первая работа в Республике Армения, в которой с философских позиций анализируются проблемы биоэтики. Диссертационная работа нацелена на теоретико-методологическое обоснование познавательной специфики «философии биоэтики» как самостоятельной философской дисциплины.

В рамках диссертационного исследования анализируются следующие аспекты биоэтики: биоэтика как диалог, биоэтика как культурный и этический феномен, биоэтика как практическая философия.

Диссертация состоит из введения, 4 глав с подглавами, заключения и списка литературы. В ней сформулированы выводы, полученные в результате философского анализа основных проблем биоэтики как специфической междисциплинарной области современного научного знания:

- На основе исследования становления и развития биоэтики обосновано положение, согласно которому императив выживания человечества, актуализированный сегодня, требует качественно нового подхода к сложным, глобальным, многоаспектным проблемам современности. Одним из таких подходов является биоэтика. Возникновение биоэтики как области междисциплинарного научного знания детерминировано наличием общественного запроса о пределах возможного вмешательства науки и техники со всеми разработанными на их основе технологическими возможностями, в телесную и психическую жизнь человека.

- В диссертации обоснована необходимость междисциплинарного исследования в качестве наиболее оптимального дискурса при анализе биоэтической проблематики. А потому проблемное поле биоэтики составляют научные и морально-философские проблемы контрацепции и новых репродуктивных технологий, проведения научных экспериментов на человеке, геронтологии и "практического бессмертия", изучения экзанази, т.е. отношения к больным, находящимся в "пограничной ситуации", получения информированного согласия и обеспечения прав пациентов, включая проблемы геномных исследований и манипуляций, а также проблемы генетически модифицированных продуктов, трансплантологии, коммерциализации медицины и "справедливости" в здравоохранении и др.

- Одним из выводов исследования является тезис о том, что биоэтика, как область междисциплинарного и комплексного знания, является новейшим направлением в философском осмыслении жизни, связанным с разработкой гуманистической проблематики и, в первую очередь, путей изменения образа науки, ее идеалов и норм. Основу получившего свое развитие в рамках биоэтики нового гуманизма, составляют такие новые характеристики, как глобальность мышления, стремление к справедливости, неприятие насилия и др. Императивом для исследовательской деятельности ученого и всего массива институционализированного научного знания является оценка этических последствий научных открытий и

технологий. Для современной стадии развития науки важен не только теоретический потенциал этноса, но и содержащиеся в нем стимулы практического использования. В работе проанализированы как международные декларации, конвенции, документы по биоэтике, так и законодательные акты, принятые Национальным Собранием Республики Армения. В работе приводятся также соображения и мысли средневековых армянских мыслителей (Григора Нарекаци, Давида Непобедимого, Мхитара Гоша, Григора Татеваци и др.). Теоретический материал оснащен результатами социологических исследований, проведенных совместно с Институтом Философии, Права и Социологии НАН РА.

- На основе анализа аксиологических аспектов исследуемой проблематики, выводится, что становление биоэтики как новой области междисциплинарного научного знания связано с критическим, философским переосмыслением общечеловеческих и национальных ценностей. Эти ценности рассматриваются как реально функционирующие морально-этические принципы различных философских парадигм гуманизма. Философский дискурс раскрывает сущность специфических требований морали и права в практической медицине. Становление биоэтики в Республике Армения обусловлено социо-культурными особенностями армянского общества. Синтез отечественных философских, богословских христианских традиций и достижений западной биоэтики позволяет выявить возможности дальнейшей гуманизации медицины.

- Сегодня в Армении назрела настоятельная необходимость именно научно-философского осмысления духовно-нравственных проблем биоэтики. В работе подчеркивается, что специфика биоэтики заключается в преимущественном внимании к тем границам биомедицинских наук и практической деятельности, их представителей.

- Анализ проблем эвтаназии наводит на мысль о том, что эвтаназия – это не выбор между смертью и жизнью (в таком случае она, безусловно, должна быть запрещена). Эвтаназия – это выбор между смертью и смертью: смертью мучительной и смертью без страданий. Формулируется и обосновывается мысль о том, что при решении проблем, связанных с эвтаназией, необходимо учитывать не только этно-культурные особенности народа, но и социально-экономические условия его жизни. Проблема эвтаназии все еще остается дискуссионной. Примечательно, что в РА действует статья, принятая НС РА запрещающая ускорение смерти больного (1996г.). В работе проанализированы труды средневековых армянских мыслителей (Нерсес Великий, Давид Непобедимый, Мхитар Гош, Смбат Гундстабл, Григор Татеваци и др.), в которых проявляется ярко выраженное негативное отношение к этой проблеме.

THE PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF BIOETHICAL ISSUES

Thesis for the scientific degree of Doctor of Philosophical Sciences by specialty 09.00.01 - "Theoretical Philosophy, Logic, philosophy of science".

The defense of the thesis will be held on June 28, 2016, at 13.00, at the session 064 professional commission granting scientific degrees at the Armenian State Pedagogical University after Khachatur Abovyan, Address: Armenia, Yerevan 0010, str. Tigran Mets 17.

SUMMARY

The presented doctoral thesis is the first dissertation in the Republic of Armenia in which the problems of Bioethics are analysed from the philosophical point of view. The milestone research of the given doctoral dissertation is to well ground the right of existence of the independent philosophical discipline "Philosophy of Bioethics" with its specific methodological functions both for the whole philosophy and the theories of Bioethics as well.

In the frame of the given dissertation philosophical analysis includes the following aspects of investigation: bioethics as a dialogue, bioethics as a cultural and ethical phenomenon, bioethics as a practical philosophy.

The philosophical analysis of Bioethics problems is not only important by itself, but also is decisive for versatile studies and is an efficient solution given to many scientific and practical problems.

The presented to defend doctoral thesis consists of an introduction, four chapters with subchapters, conclusion and bibliography.

On the base of philosophical investigation of bioethics' coming to being process there is a percept, as per which an urgent imperative of mankind rescue, needs a qualitatively new approach to the complex, global and all-around problems of modern world. One of such approaches is Bioethics. Emergence of Bioethics as a sphere of interdisciplinary scientific knowledge is predetermined by a social request of realizing of interference limits of the science and new technologies into the somatic and spiritual life of a human being.

In the given scientific work there is an asserted choice of interdisciplinary study discourse as the most optimal one in the bioethics problems' analysis. That is why one of the most important yields of this study is a conclusion about Bioethics to be the newest direction in the philosophical perceiving of life, connected with humanistic problems elaboration, and first of all, how to change ideals and norms of science. The pivotal base of new humanism developed in terms of Bioethics is a complex of characteristic features, such as global thinking, tends to justice, crime denying, etc. An imperative for scientific researches is evolution of ethical consequences of scientific discoveries and technologies.

The theoretical material is enriched by the results of sociological surveys conducted among the students and University professors, provided in collaboration with the Institute of Philosophy, Sociology and Law of NAS RA. This work also includes issues of the applied ethics, case – studies, collected from all over the world and their ethical analysis.

The international and Armenian legal acts on Bioethics are analysed as well. It comprises the thoughts and ideas of Medieval Armenian thinkers (Gregor of Narek, Davit the Invincible, Mkhitar Gosh, Gregor of Tatev etc.).

Based on the axiological aspects of the investigated problems we conclude that emerging of Bioethics is going along with the critical, philosophical reasoning and reconsidering of the humanistic and national values, which are observed as real functioning philosophical paradigms of humanism.

The philosophical discourse unveil an essence of specific requirements of the moral and right in practical medicine, enables comprehension of the physicians' activity in unity with the moral traditions. One of conclusions of investigation is in crucial importance of understanding of spiritual-moral problems of Bioethics, namely in the scientific-philosophical way. Bioethics as a moral sphere of medical science and practice today has an extreme necessity in philosophical realizing of world-view and new medical "technologies" of people treatment.

The Bioethics development in Armenia is conditioned by the socio-cultural peculiarities of the Armenian society. Synthesis of the paternal, philosophical, theological Christian traditions and the western Bioethics achievements enables to reveal the medicine's further humanization opportunities.

Nowdays in Armenia is a anucral necessity of the Bioethics problems spiritual-moral realization specifically in a philosophical way.

It is underlined also that specificity of Bioethics is in predominant attention to those edges of the biomedicine and the practical activity, which tend to radical changes of the human nature or the main aspects of his life activity.

Philosophical analysis of the Euthanasia problem leads to its sens not only as an option between death and life, but between death and death: a death with pain and a death without suffering. Facing the problems connected with euthanasia rushes into the mentality's, traditions', habits' and other ethno-cultural peculiarities of the nation, as well the socio-economic condition. Referring to Euthanasia the ideas of medieval Armenian thinkers are cited in the work, which have negative opinion about Euthanasia phenomenon in general.

The palliative course of medicine is the new aspect of medicine for Armenia, which needs help and sponsorship. It is not accepted as a specialized realm of activity yet. Thus, it is too soon to talk about the system of palliative medicine in RA.

Analyzing the hospice practice we conclude that philosophy of case approves new ethical approach in help provision to a dying one. Development of the palliative care is an alternative option to Euthanasia, which is widely applied in special medical facilities to provide an effective help and relief to a dying one to ensure his death with "dignity", as realization of ideas of Francis Bacon, cited almost 400 years ago.